

Ribnica, veličina majhnosti

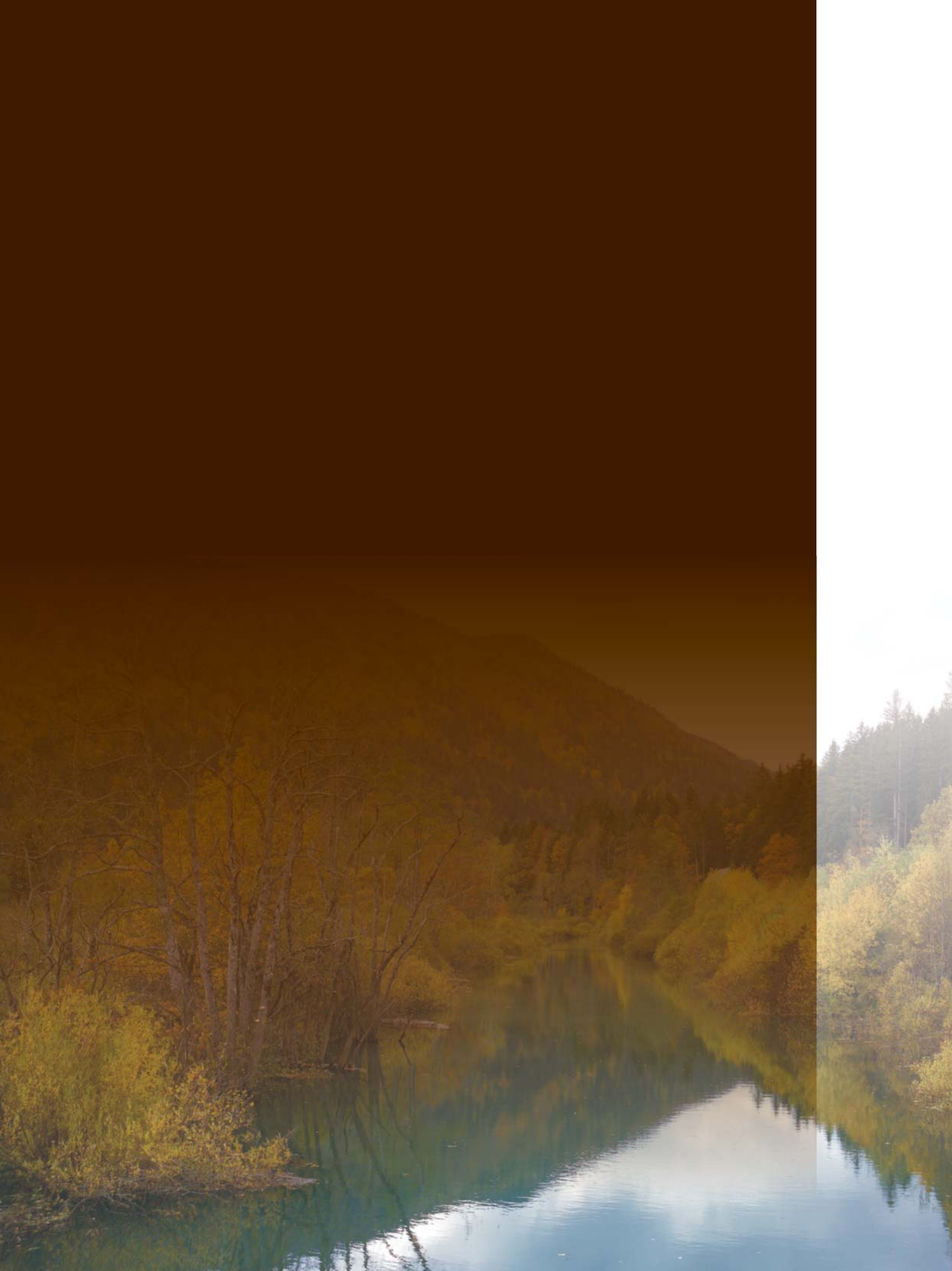
Ribniška zgodovina od prazgodovinske naselbine pri Žlebiču
do devetdesetih let prejšnjega stoletja

Marina Gradišnik

Ribnica, veličina majhnosti

Ribniška zgodovina od prazgodovinske naselbine pri Žlebiču
do devetdesetih let prejšnjega stoletja

Vsebina

- 05 **UVODNA BESEDA**
- 07 **BAJKA O NASTANKU RIBNICE**
- 08 **NAJZGODNEJŠA PRIČEVANJA O PRISOTNOSTI ČLOVEKA**
- 09 Arheološko najdišče pri Žlebiču
- 10 Višinske prazgodovinske naselbine
- 12 **RIBNICA V SREDNJEM VEKU**
- 13 Pražupnija, kasneje arhidiakonija
- 15 Šola za duhovniški naraščaj
- 16 Ribnica in njeni gospodarji
- 18 **ČAS KMEČKIH UPOROV, NARAVNIH NESREČ, TURŠKIH VPADOV IN NOVE VERE**
- 19 Vpadi Turkov
- 20 Verska reforma: protestanti in štiftarji
- 22 Suha roba in cesar Friderik III.
- 26 **SEDEMNAJSTO STOLETJE IN ZADNJI ČAROVNIŠKI PROCES NA RIBNIŠKEM**
- 27 Trilek, najimovitnejši plemič na Kranjskem
- 29 Čarovniški procesi na Ribniškem
- 32 **DEVETNAJSTO STOLETJE, STOLETJE ŠTEVILNIH SPREMEMB**
- 33 Francozi v Ribnici
- 36 Zlata knjiga in France Prešeren
- 37 Družina Rudež
- 40 Nova šola, nova cerkev
- 41 Narodno prebujenje
- 42 Vlaka ... možnost boljšega življenja
- 44 **ŽIVLJENJE V RIBNIŠKEM TRGU V DRUGI POLOVICI 19. IN PRVI POLOVICI 20. STOLETJA**
- 47 Novosti v trgu
- 48 Sejmi, gostilne in nočni paznik
- 51 Reka Bistrica
- 54 Utrip življenja v trgu
- 58 **RIBNICA V DRUGI POLOVICI 20. STOLETJA**
- 59 Zadržni dom in novi cerkveni zvoniki
- 62 Ribniška podjetja, športniki in kultura
- 68 **VIRI IN LITERATURA**
- 69 **OSTALO SLIKOVNO GRADIVO**

Razstava **Ribnica, veličina majhnosti** je nastala kot rezultat razmišljanj o zgodovinski predstavitvi Ribnice. Že od samega začetka projekta sem se trudila objektivno pristopiti k splošnemu zgodovinskemu pregledu, ki zajema obdobje od prazgodovine do devetdesetih let 20. stoletja. Moj cilj je bil izpostaviti obdobja, ki so pustila svoj pečat in zaznamovala ljudi, ki so se v toku časa tu rojevali, živeli, sanjali, upali, hrepeneli, umirali.

Ribniška dolina, ki kot skledica počiva med Veliko in Malo goro, je v preteklosti zapisala v svoj bogat spomin veliko dogodkov, ki jih zgodovina omenja kot svetovne. Zaradi svoje prehodne lege se je težko potuhnila in počakala, da »vihra« mine in mnogokrat je ravno zaradi svoje prehodnosti plačala krvav davek.

Od prazgodovine, o čemer pričajo arheološki ostanki, pa do danes, si je človek tukaj poskušal predvsem ustvariti prijeten dom. Če mu skopa kraška zemlja ni dala dovolj, si je pomagal z izdelovanjem lesenih ali lončenih izdelkov, ki jih je prodajal po svetu.

Gradovi na Ribniškem, brški, ortneški in ribniški, ter njihovi lastniki, ki so se skozi obdobja menjavali, so vtisnili dolini svojstven pečat. Danes ostanki teh poslopij le še skromno spominjajo na minule veličastne čase. Podeželje in trg Ribnica sta živela z roko v roki. Podeželje je potrebovalo trg, kjer so bili uradi, sodnija, gostilne, čitalnica, trgovine, sejmi in ne nazadnje cerkev, ki je predstavljala duhovno središče doline. V trgu so zaposlovali služkinje, tam so imeli obilo dela tudi čevljarji in šivilje. Vse to je izoblikovalo specifično te doline in njenih ljudi. Trdno verjamem, da z znanjem in zavedanjem svoje preteklosti lažje zremo v prihodnost, ker se le tako bolje poznamo. Na poti, po kateri stopamo v prihodnost, ko meje niso več pomembne in ko postajamo del velike družine narodov, je to toliko bolj pomembno. Biti Ribničan pomeni združevati v sebi mehko in senzibilnost, po drugi strani pa trdnost in racionalnost. O tem govori razstava in tudi o tem, da je delo z lesom spremljalo ljudi v valovih zgodovine kot glasba v ozadju in je marsikomu v teh krajih pomenilo pomemben vir preživetja.

Razstavo smo prvič predstavili leta 2004 v Ljubljani v prostorih Kulturno informacijskega centra Mestnega muzeja Ljubljana. Leta 2006 smo jo postavili v ribniški muzej, kjer se dopolnjuje še z ostalimi muzejskimi postavitvami. Razstava obiskovalca popelje od mitičnega – Bajka o nastanku Ribnice – do realnih zgodovinskih mejnikov. Ko obiskovalec ogleduje razstavo, ga ves čas spremlja zvok dela z lesom. Oblikovalec zvoka, Boštjan Perovšek, je z občutkom združil različne zvoke v melodijo suhe robe. Oblikovalec svetlobe, Marijan Viskovič, je razstavi z osvetlitvijo dodal diskretnost in občutek potovanja po času. Oblikovalka razstave, Mateja Goršič, pa ji je z razumevanjem Ribnice in njene zgodovine vdahnila poseben pečat.

Marina Gradišnik

Ribniška dolina je bila nekoč ogromno jezero. V njem je bilo nešteto rib, velikih in majhnih. Med njimi je živela tudi zlata ribica. Bila je krasotica. V Veliki gori je takrat živel orjaški velikan. Podnevi je spal, ponoči pa je hodil loviti ribe na jezero. Zlata ribica mu je pri lovu pomagala tako, da je svetila. Ker v Suhi krajini ni bilo vode, so hodili k jezeru ponjo. Nekoč so z vodo zajeli tudi zlato ribico. Vrgli so jo med kamenje, kjer je okamnela. Velikan se je zvečer zbudil iz spanja in kot ponavadi odšel loviti. Zlata ribica mu ni prišla svetiti. Iskal jo je, a je ni našel. Tedaj se je strašno razjezil. Lomil je stene in jih metal v jezero. Vse je izruval, kar mu je prišlo pod roke, drevesa in grmovje. V jezeru so tako nastale velike rupe, kamor je odtekla voda, na dnu pa je ostalo veliko rib. Iz vseh krajev so hodili ljudje ponje. Jezero je izginilo, kraj pa je v spomin na ta dogodek dobil ime Ribnica.

(Bajka o nastanku Ribnice)

Tudi zlato ribico so našli. Sedaj prebiva v ribniškem grbu in sveti vsem prebivalcem Ribniške doline.

Dolino je podolgem in počez porasel gozd in poselili so jo ljudje ....

NAJZGODNEJŠA PRIČEVANJA O PRISOTNOSTI ČLOVEKA

Najstarejša zgodovinska obdobja, ki pričajo o prisotnosti človeka na tem območju, so zavita v meglo. Glavni razlog za to je predvsem pomanjkanje arheoloških pričevanj. Tukaj namreč nikoli ni bilo sistematičnih arheoloških izkopavanj in raziskovanj, zato govorimo le o naključnih arheoloških najdbah. Konec 19. in v prvi polovici 20. stoletja je vladalo prepričanje, da so kraje na Ribniško-Kočevskem naselili šele Slovani v srednjem veku. Vendar je odkritje v šestdesetih letih 20. stoletja v Ciganski jami pri Željnah blizu Kočevja ovrгло te domneve, saj je potrdilo obstoj prazgodovinskega človeka na teh tleh.¹

Bližina takšnega najdišča je narekovala logičen sklep, da je bila tudi sosednja ribniška pokrajina v času do srednjega veka prav tako poseljena. Domneva je bila potrjena, ko so se leta 1981 opravili poskusni izkopi v Žlebiču in potrdili obstoj pozno bronastodobne naselbine pri Žlebiču.

---

1 Dr. M. Brodar je našel v Ciganski jami veliko število kamnitih orodij in izdelkov, ki spadajo v obdobje najmlajšega oddelka kamene dobe. Vendar je hkrati našel dokaze tudi o tem, da so se ljudje v to jamo zatekali tudi kasneje, v bakreni in bronasti dobi, našel pa je tudi železnodobne ostanke.

Arheološko najdišče pri Žlebiču so arheologi opazili, ko jih je na to opozoril domačin. Zaščitna izkopavanja v kamnolomu so potekala v juliju leta 1981.

(Fotodokumentacija Muzej Miklova hiša.)

ARHEOLOŠKO NAJDIŠČE PRI ŽLEBIČU

Replika lončene posode. V Žlebiču je bila leta 1981 potrjena prazgodovinska naselbina iz pozne bronaste dobe. Njeni prebivalci so se poleg živinoreje in poljedelstva ukvarjali tudi s številnimi obrtmi, kot so lončarstvo, livarstvo, izdelava tekstilnih izdelkov.

(Fotodokumentacija Muzej Miklova hiša.)

Arheološko najdišče pri Žlebiču so arheologi opazili, ko jih je na to opozoril domačin. Ljubiteljski zbiralec je naletel na prostoru ob glavni cesti, kjer so kopali za kamnolom, na številne ostanke keramike. O svojem odkritju je opozoril Narodni muzej v Ljubljani, ta pa Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo. Arheolog Marjan Slabe je že po prvem ogledu ugotovil, da je bila tu važna prazgodovinska naselbina. Na njegovo pobudo so izvedli manjša dvodnevna zaščitna izkopavanja. Zaščitno izkopavanje v kamnolomu so opravili v juliju leta 1981. Z izkopavanjem je bil dokumentiran obstoj stavbe. Arheologi so ugotovili, da je bila stavba postavljena na kamnit temelj. Stene objekta so bile lesene, verjetno je šlo za šibje, zamazano z glino. Bivalni prostor je bil vkopan v zemljo. Po celotni površini znotraj objekta so našli zelo veliko razbite lončenine, ki je bila med drugim tudi okrašena s plastičnim okrasjem. Glede keramike so arheologi ugotovili, da je neverjetno podobna lončarski produkciji v zaledju Jadrana, v Istri in na Tržaškem Krasu. To govori o mediteranskih vplivih in napeljuje na razmišljanje, da so bili ti kraji izrazito prehodnega značaja in da so imeli svojo vlogo pri trgovski povezavi sever – jug v sklopu jantarjeve poti.² O starosti te naselbine težko govorimo, saj so arheologi odkopali le majhno površino, zato se ne da z natančnostjo govoriti o tem, kdaj se je življenje v tej naselbini pričelo oz. končalo. Z gotovostjo pa lahko trdimo, da se ljudje, ki so tu živeli okoli 1500 pr. n. št., niso tu naselili naključno. K nastanku naselbine je zagotovo prispevala lega na vzpetini, s katere so lahko neposredno nadzirali pot.

2 Dr. Marko Frelj domneva, da lahko jantarjevo pot navežemo na te kraje glede na naravne komunikacijske danosti ribniškega območja. Odkritje jantarja na Kočevskem (Debeli vrh) podpira hipotezo, da je bila tudi Ribniška dolina vključena v omrežje prazgodovinskih poti. Frelj, Marko: Poročilo o arheološkem delu na območju Ribniške občine. Logatec, 2004

Kljub temu da ni neposrednih dokazov glede mesta, na katerem je naselbina stala, lahko govorimo o kontinuiteti naselitve tega prostora.

V zvezi z naselbino pri Žlebiču je prav, da omenimo tudi bližino ponorne jame Tentera, ki še danes navdušuje s svojo mogočnostjo. Kako je vplivala na takratnega človeka, lahko le ugibamo, zagotovo pa ga ni pustila ravnodušnega. Verjetno so jo uporabljali kot kulturni prostor.³

Najdba ostanka bronastega meča leta 1896, pri kopanju jarka za odvodnjavanje Bistrice v neposredni bližini danes znane prazgodovinske naselbine, je povzročila številna ugibanja. Takšni meči so bili praviloma obrednega značaja. Pogosto se je namreč zgodilo, da so meč in ostale kose vojaške opreme ali nakita zakopali v zemljo ali odvrgli v vodo kot daritev bogovom, ki jih je častilo lokalno prebivalstvo. Od bronastega meča je bila najdena le ročajna ploščica, na kateri je bila prvotno pritrjena lesena obloga. Ta ostanek hrani Narodni muzej Slovenije v Ljubljani.

Vendar to odkritje ni bilo dovolj za dodatna raziskovanja. Šele po skoraj devetdesetih letih so ga povezali z arheološko naselbino v bližini.

Pri obravnavanju najstarejše poselitve ne smemo prezreti zakladne najdbe iz Ribnice, bronaste sekire in kosa neobdelanega bronu, ki spada v isto obdobje pozne bronaste dobe.

Ostanek bronastega meča je bil najden leta 1896 v bližini danes znane prazgodovinske naselbine v Žlebiču. V tem času so se ljudje pogosto zaobljubljali ter darovali predmete kot daritev bogovom, ki so jih častili.

(Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša.)

VIŠINSKE PRAZGODOVINSKE NASELBINE

V 8. stoletju pr. n. št., v obdobju železne dobe, se pojavijo prve višinske naselbine na pomembnih strateških pozicijah nad dolino. Z nasipi in obzidjem zavarovana naselja so ljudem predstavljala zavetišča v času nevarnosti. Takšne naselbine so nekoč stale južno od farne cerkve v Dolenji vasi, na vzpetini Veliki Žrnovec, kjer so še danes vidni ostanki nekoč mogočnega ortneškega gradu, in pri Sv. Gregorju. Vsekakor najmarkantnejše gradišče pa je stalo na ledini pri cerkvi sv. Ane na Mali Gori. Arheološka topografija je v letu 2004 potrdila tudi obstoj železnodobnih bivališč v nižinskem vzhodnem delu Ribniške doline.

³ Ponor Tentera je prostor, ki dopušča določeno vrsto obredja, ki je v tem primeru povezan s čaščenjem in darovanjem onstranskemu podzemnemu svetu. Frelj, Marko: Poročilo o arheološkem delu na območju Ribniške občine. Logatec, 2004

Sveta Ana
Železno dobo zaznamujejo
utrjena naselja, gradišča,
ki so stala na dobrih
razglediščih nad dolinami.
Eno najmarkantnejših v
Ribniški dolini je bilo prav
gotovo železnodobno
gradišče, katerega ostanki
se nahajajo v bližini cerkve
sv. Ane.

(Fotodokumentacija Muzeja
Miklova hiša.)

Obdobje Rimljanov je pustilo v teh krajih dokaj nejasne sledi. Marsikateri podatki o tem obdobju izvirajo iz ljudskega pripovedovanja. Materialni dokazi o prisotnosti Rimljanov so rimski napisi v Ribnici, ki se omenjajo sicer že v 19. stoletju, vendar po tem o njih izgine vsaka sled, ter na področju Velike gore odkrit kovanc iz obdobja cesarja Hadrijana, ki je vladal v letih 117 do 138.

V rimski dobi naj bi v Ribniško dolino vodili dve poti. Ena naj bi šla iz Emone mimo Velikih Lašč v smeri Ribnice in naprej v Stari trg ob Kolpi, tej naj bi se nekje v okolici Žlebiča priključila cesta iz Cerkniske doline, ki je peljala preko Blok mimo Benet.⁴ To potrjujejo ostanki zidu in stolpov na Benetih. Tam so rimski vojaki postavili nadzor nad cesto tako, da so naravno ožino zaprli z visokim zidom in ga utrdili s stolpi.⁵

Konec 4. stoletja je rimska država začela ekonomsko in politično propadati. Vojska je zapustila mejna območja in začele so se obsežne selitve narodov s severa proti jugu. Preko današnjega slovenskega ozemlja so se pričela proti Italiji premikati različna ljudstva (Vizigoti, Huni, Ostrogoti, Langobardi).

V 6. stoletju so se našim prostorom približevali Slovani. Proces naseljevanja Slovanov je trajal do začetka 9. stoletja. V tem burnem obdobju so Slovani naselili tudi Ribniško dolino.

Čeprav nimamo neposrednih arheoloških dokazov, lahko sklepamo, da se je poseljenost doline od pozne bronaste dobe kontinuirano nadaljevala.

---

4 Slabe, Marjan: Arheološki kažipot v Občini Ribnica. V: Ribnica skozi stoletja. Ribnica: Skupščina občine Ribnica, Zagreb: Spekter, 1982, str. 71

5 Po slovenskih pobočjih od meje s Hrvaško pa vse do Posočja se še danes najdejo ostanki rimskega zidu. Gradnja sistema Claustra Alpium Iuliarum, ki je varoval najbolj izpostavljene naravne dostope do Italije, je potekala postopoma od začetka 3. do druge polovice 4. stoletja. Obrambna strategija je narekovala gradnjo zapornih zidov, utrjenih s stolpi, kjer je bila nameščena stalna vojaška posadka z nalogo, nadzirati promet po glavnih cestnih komunikacijah.
Tudi v bližini vasi Benete na Blokah je še ohranjen del tega zidu.

RIBNICA V SREDNJEM VEKU

PRAŽUPNIJA, KASNEJE ARHIDIAKONIJA

Ob razdelitvi cerkvene jurisdikcije leta 811 med Salzburško nadškofijo in Oglejskim patriarhom po reki Dravi je ribniško ozemlje pripadlo cerkvenemu območju Ogleja.

Ko so Oglejski patriarhi na začetku 11. stoletja dobili te kraje v last od cesarja, so s pomočjo svojih fevdnikov postavili grad v Ribnici, ki je bil potreben za upravo posestev, ter ustanovili župnijo.⁶

Predvideva se, da se je v Ribnici najprej oblikovala misijonska postaja, iz katere se je kasneje razvila župnija. Prva cerkev v Ribnici je bila zagotovo kasnejša grajska kapela, posvečena sv. Janezu Krstniku. Ta kapela je imela pomembno vlogo v življenju Ribničanov še dolgo potem, ko so si sezidali novo farno cerkev in jo posvetili sv. Štefanu (papežu, mučencu).⁷

Tu je nastala ena najstarejših prafar, ki je leta 1363 omenjena kot nadžupnija in kjer je leta 1462 listinsko ugotovljena posebna arhidiakonija. Zajemala je veliko ozemlje od Velikih Lašč pa vse do Kolpe.⁸

V 13. stoletju se pričnejo ustanavljati nove župnije, kajti iz Ribnice ni bilo več mogoče obvladovati celotnega prostora, posebno po ortenburški kolonizaciji današnje Kočevske.

Vendar so ribniški župniki, kot arhidiakoni, imeli še naprej pravico umeščati župnike in benificite na vse v njihovem okrožju novoustanovljene župnije. Valvasor je zapisal: župniki te fare so bili vedno obenem arhidiakoni na Dolenjskem.⁹

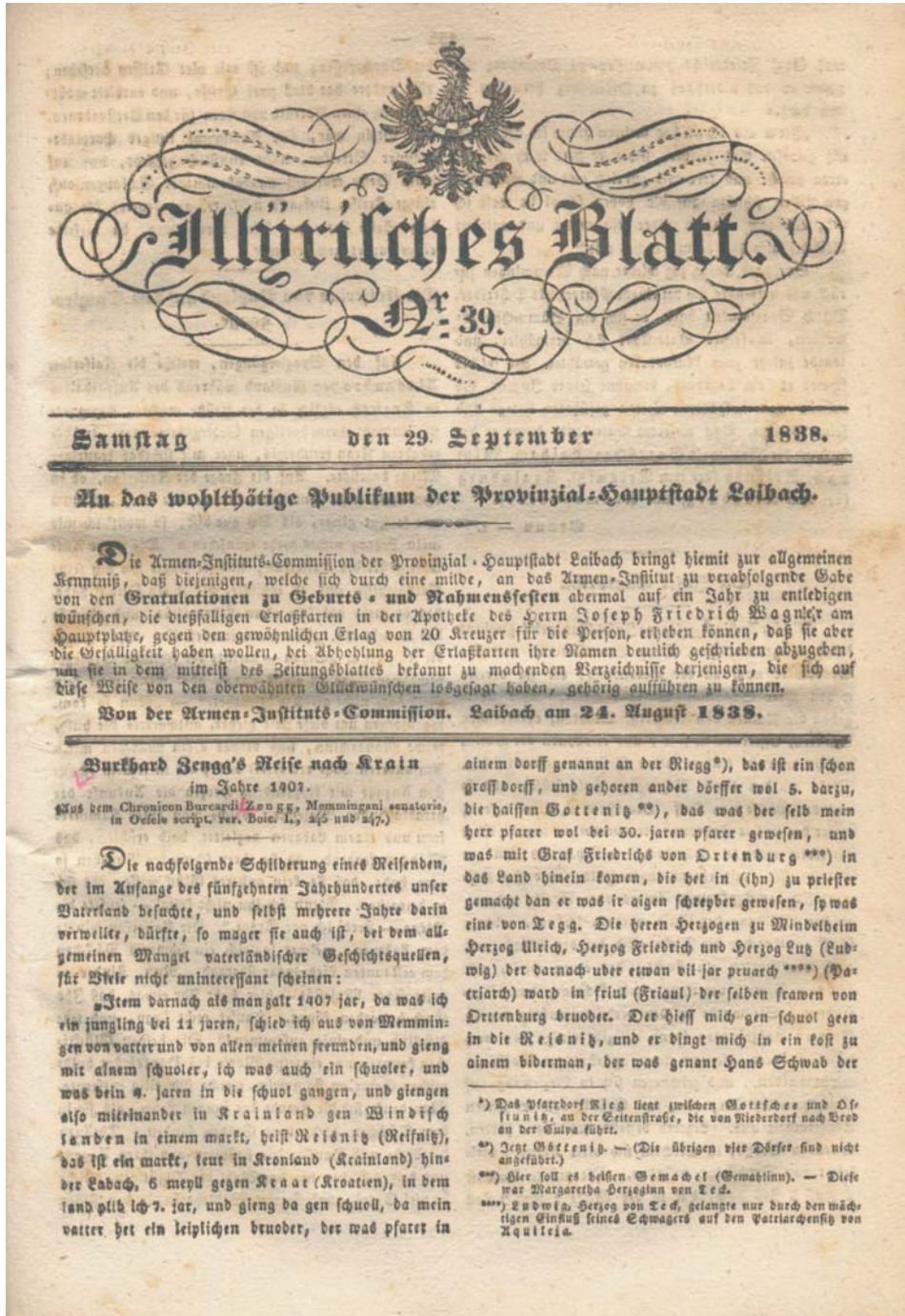
*Oltar v grajski kapeli,
posvečeni Janezu Krstniku.
(desno)*

*(Fotografija nastala v času, ko
je bil grad v lasti Rudežev.
Fotodokumentacija Muzeja
Miklova hiša. Fotografija je v
zasebni lasti.)*

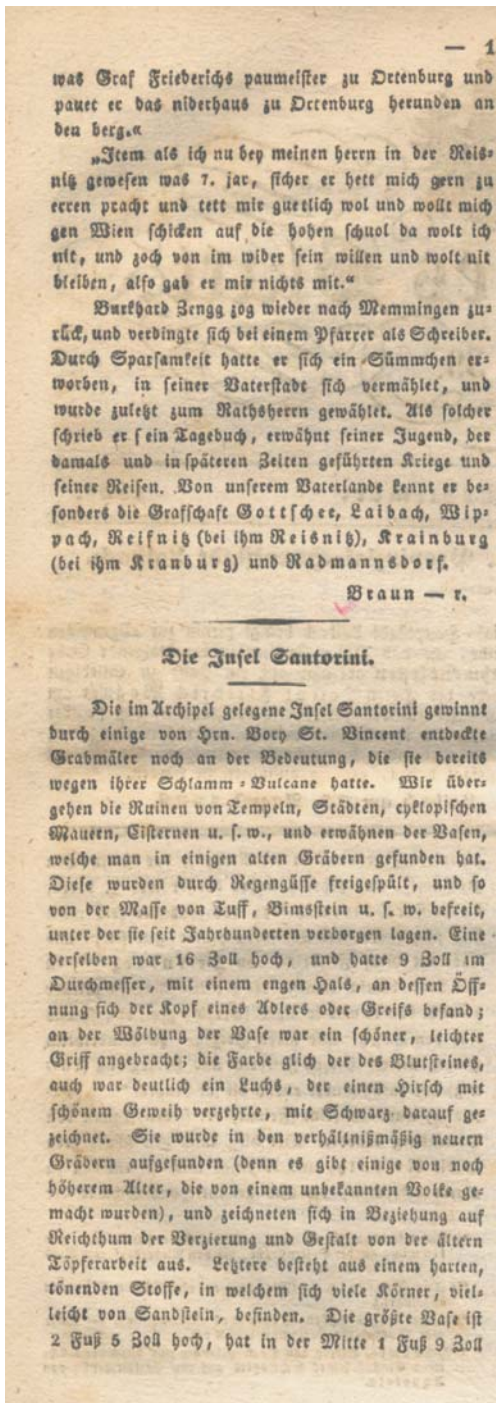
- 6 Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1976, str. 17
- 7 Še za časa Janeza Vajkarda Valvasorja, se pravi v 17. stoletju, se omenja, da se je za praznik sv. Janeza Krstnika v tej cerkvi opravljala »najslavnejša služba božja«, naslednjo nedeljo pa je bilo žegnanje »h kateremu je bila zavezana priti vsa župnija«. (glej vir: op.1)
- 8 Gestrin, Ferdo: *Reformacija v Ribnici in okolici*. V: *KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, leto 1982, št. 2, str. 95
- 9 Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1976, str. 33

Prispevek »Zinkovo potovanje na Kranjsko v letu 1407«. Illirisches Blatt/1838, št. 39

(Original hrani Narodna in univerzitetna knjižnica.)

Samstag den 29. September 1838.

An das wohlthätige Publikum der Provinzial-Hauptstadt Laibach.

Die Armen-Instituts-Commission der Provinzial-Hauptstadt Laibach bringt hie mit zur allgemeinen Kenntniß, daß diejenigen, welche sich durch eine milde, an das Armen-Institut zu verabsolgende Gabe von den Gratulationen zu Geburts- und Namenstagen abermal auf ein Jahr zu entledigen wünschen, die diesfälligen Erlaßkarten in der Apotheke des Herrn Joseph Friedrich Wagner am Hauptplatze, gegen den gewöhnlichen Erlag von 20 Kreuzer für die Person, erheben können, daß sie aber die Gefälligkeit haben wollen, bei Abholung der Erlaßkarten ihre Namen deutlich geschrieben abzugeben, um sie in dem mittelft des Zeitungsblattes bekannt zu machenden Verzeichnisse derjenigen, die sich auf diese Weise von den überwähnten Gütewünschen losgesagt haben, gehörig aufführen zu können.

Von der Armen-Instituts-Commission. Laibach am 24. August 1838.

Berkhard Bengg's Reise nach Krain im Jahre 1407.

Die nachfolgende Schilderung eines Reisenden, der im Anfange des fünfzehnten Jahrhunderts unser Vaterland besuchte, und selbst mehrere Jahre darin verweilte, dürfte, so mager sie auch ist, bei dem allgemeinen Mangel vaterländischer Geschichtsquellen, für Viele nicht uninteressant scheinen:

Item darnach als man Jahr 1407 Jar, da was ich ein jungling bei 12 Jaren, schied ich aus von Memmingen von vatter und von allen meinen freunden, und gieng mit alnem schuoler, ich was auch ein schuoler, und was mein 9. Jaren in die schuol gangen, und giengen also miteinander in Krainland gen Windisch landen in einem markt, heist Reisknig (Reisnig), das ist ein markt, heut in Kronland (Krainland) hindez Laibach, 6 meyll gegen Kraat (Kroatien), in dem land plik ich 7. Jar, und gieng da gen schuol, da mein vatter het ein kleiplighen bruoder, der was pfater in

ainem dorff genant an der Riegg^{*)}, das ist ein schon groff dorff, und gehoren ander dörfen wol 5. darzu, die haissen Gotrenig^{**)}, das was der selb mein herr pfater wol bei 30. Jaren pfater gewesen, und was mit Graf Friederich von Dettenburg^{***)} in das Land hinein komen, die het in (ihn) zu priester gemacht dan er was ir aigen schreyber gewesen, so was eine von Legg. Die heren Herzogen zu Mindelheim Herzog Ulrich, Herzog Friedrich und Herzog Luz (Ludwig) der darnach uber etwan vil Jar prouch^{****)} (Patriarch) ward in friul (Friaul) der selben frauen von Dettenburg bruoder. Der hieß mich gen schuol geen in die Reisknig, und er dingt mich in ein kost zu ainem biderman, der was genant Hans Schwab der

*) Das Pfarrdorf Reia liegt zwischen Metzklee und Oskunig, an der Seitenstraße, die von Niederdorf nach Drod an der Gmva führt.
 **) Jezt Oskunig. — (Die übrigen vier Dörfer sind nicht angeführt.)
 ***) Hier soll es heißen Gemachel (Gemahlinn). — Diese war Margaretha Herzoginn von Teck.
 ****) Ludwig, Herzog von Teck, gelangte nur durch den mächtigen Einfluß seines Schwagers auf den Patriarchen von Aquileia.

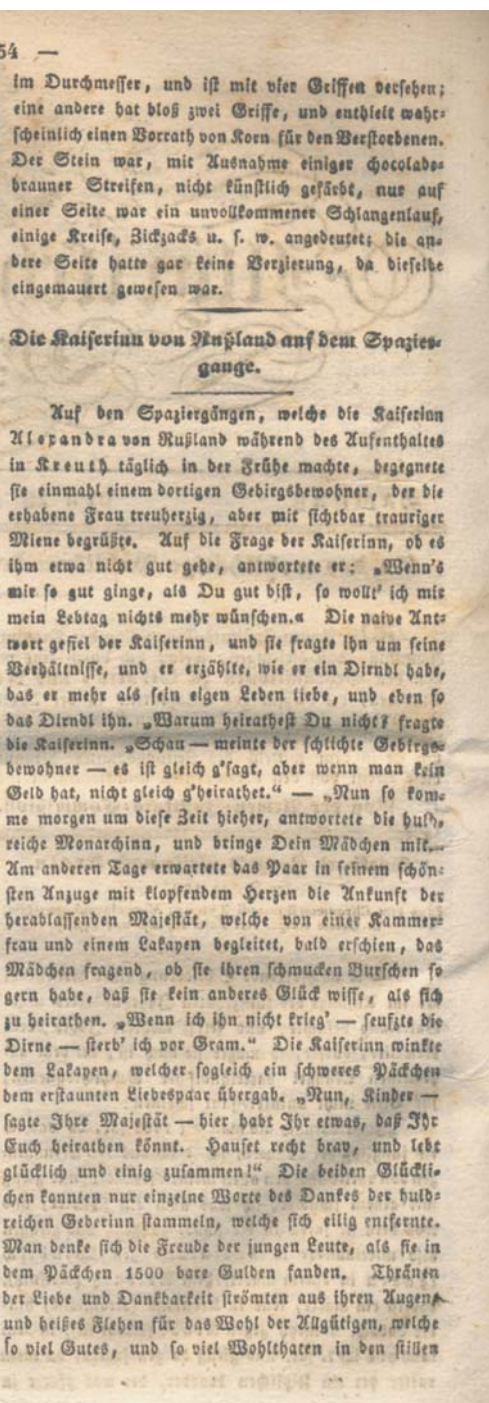
ŠOLA ZA DUHOVNIŠKI NARAŠČAJ

Pomen Ribnice kot nadžupnije in naddiakonata nam nakazuje tudi obstoj latinske šole, ki je obstajala po vsej verjetnosti že konec 14. stoletja in ki so jo v 16. stoletju obiskovali sorazmerno številni dijaki iz raznih dežel. Dajala je izobrazbo za duhovniški naraščaj, prav tako pa tudi izobrazbo za vpis na dunajsko univerzo.¹⁰

O tej šoli nam poroča švabski kronist Burkhard Zink, nečak takratnega goteniškega župnika, pisarja Martina Zinka.¹¹

»Ko se je pisalo leto 1407, sem bil fant star 11 let. To leto sem bil poslan daleč stran od očeta in mojih prijateljev, še z enim šolskim tovarišem, tudi jaz sem bil namreč šolar hodil sem štiri leta v šolo, sva torej šla na Kranjsko v slovenske dežele, v trg Ribnica. To je trg, ki leži na Kranjskem za Ljubljano, 6 milj proti Hrvaški. V tej deželi sem ostal sedem let in tu obiskoval tudi šolo. Tu je imel oče svojega dragega brata, ki je bil župnik v kraju imenovanem Gotenica na Reki. ... Tako sem bil pri mojem stricu v Ribnici sedem let. Stric mi je hotel dobro in bi me rad spravil do časti tako, da bi me poslal po končani šoli tukaj na dunajsko vseučilišče. Tega pa jaz nisem hotel, zato sicer proti stričevi volji, nisem želel več ostati in sem šel. ...«¹²

Zgodovinar Boris Golec je prepričan, da je krajevni izvor študentov dunajske univerze uporaben pokazatelj potencialnih šolskih središč te dobe. Če se omejimo na Dolenjsko, se v obdobju od 1377 do 1518 navaja največ študentov, do 53, katerih geografski izvor je bila Ribnica.¹³ Ime Ribnica se v tem primeru pojavlja verjetno za območje župnije s tem imenom in ne pomeni zgolj trga Ribnica. Prav gotovo je to zanimiv podatek, ki govori o šoli, ki jo je obiskoval tudi Burkhard. Poleg tega je dokaz o obstoju šole tudi veliko število domačih ribniških duhovnikov že v 15. stoletju. Skubic predvideva, da je zaton te šole povezan z ustanovitvijo jezuitske šole v Ljubljani leta 1597 in da so tudi ribniški dijaki začeli obiskovati to šolo.¹⁴

10 Gestrit, Ferdo: Reformacija v Ribnici in okolici. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 1982, št. 2, str. 96

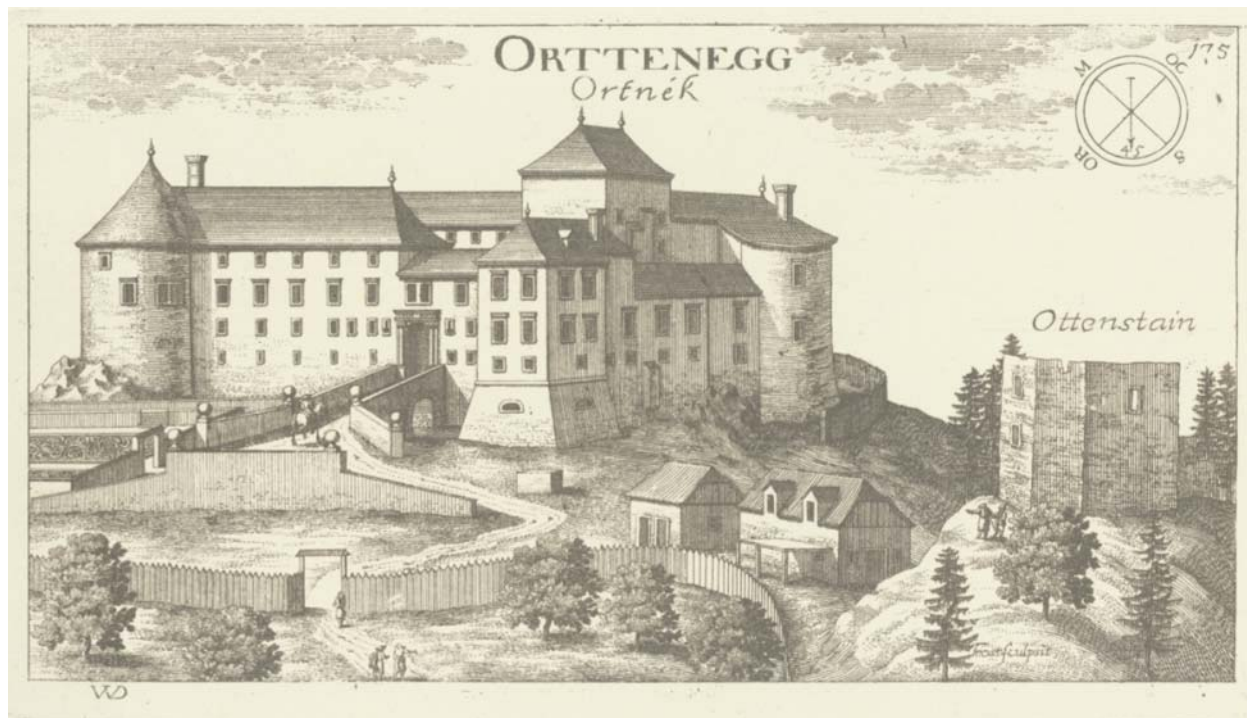
11 Otorepec, Božo: Doneski k zgodovini Ribnice in okolice v srednjem veku. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 1982, št. 2, str. 83

12 Illirisches Blatt, leto 1838, nr. 39 (po originalu prevedla Marina Gradišnik). Kronika Bukharda Zinka se hrani, po zadnjih podatkih, v augsburškemu mestnemu arhivu, deli se v štiri knjige. Tretja knjiga obsega pišcev življenjepisa.

13 Golec, Boris: Trg Mokronog od nastanka do odprave trške avtonomije. V: Trg Mokronog skozi stoletja, Mokronog: Studio 5 Mirna, 2003, str. 31

14 Skubic, Anton: Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1976, str. 450

RIBNICA IN NJENI GOSPODARJI

Ribnica se prvič omenja leta 1220 in v povezavi s tem dokumentom so prvi gospodarji Ribnice Turjačani.¹⁵ Ko se prvič omenja v ohranjeni listini leta 1220, je zapisana kot Rewenicz, konec srednjega veka pa se pojavlja že s ponemčeno obliko Reiffnitz. Ribnica naj bi pomenila vodo z ribami, oziroma področje voda, rek in potokov, v katerih je dosti rib.¹⁶ Prvotno je označevala celo pokrajino od Žlebiča do Dolenje vasi. Jedro kolonizacije tega področja je bilo nedvomno v Ribnici, ki je ležala med Gorenjo in Dolenjo vasjo. Obdobje visokega srednjega veka v Ribnici je zavito v zgodovinski mrak, tako da o nastanku ribniškega gradu in njegovih prvih lastnikih težko govorimo. Po mnenju zgodovinarjev je bil grad v Ribnici postavljen v 11. stoletju, Ribnica pa se kot trg v srednjeveških listinah omenja leta 1350.

Leta 1397 prvič srečamo v zgodovinskih virih viteza Hermana s Čušperka kot Ortenburškega oskrbnika v Ribnici. Ribnica je za Ortenburžane predstavljala politično-upravno središče. Ortenburžani so v času svojega gospodarjenja tukaj sezidali mogočen ortneški grad nad Ortnekom, ki je danes povsem v ruševinah. Ortenburžani so te kraje najbolj zaznamovali s svojo nemško kolonizacijo Kočevske sredi 14. stoletja. Že kmalu po svojem prihodu so poskusili s kolonizacijo tudi

Grad Ortnek

(Janez Vajkard Valvasor, Topografija sodobne vojvodine Kranjske, Bogenšperk na Kranjskem 1679/faksimilirana izdaja iz leta 1995, Založba Mladinska knjiga.)

Ime gradu izhaja iz imena Ortenburžanov, zato lahko sklepamo, da so ga oni pozidali že v 13. stoletju. V bližini gradu je kapela Sv. Jurija, znana po zlatih oltarjih in oltarnih slikah slikarja 17. stoletja, Hansa Georga Geigerfelda. Danes se oltarji hranijo v Ribnici, medtem ko se glavna oltarna slika nahaja v Narodni galeriji v Ljubljani, stranski pa v Dolenjskem muzeju v Novem Mestu.

15 V nekaterih podatkih zasledimo trditev, da je Ribnica turjaška že 1082 in da se takrat prvič omenja v zgodovini. Ta trditev temelji na podatku iz tako imenovane rimane genealogije, ki je bila sestavljena šele leta 1584, v stoletju, ko so si mnogi izmišljevali zgodovinske podatke v svoj prid. Po mnenju zgodovinske stroke ta genealogija za 11. in 12. stoletje nima zgodovinske vrednosti. (vir: glej op. 4)

16 Otorepec, Božo: Doneski k zgodovini Ribnice in okolice v srednjem veku. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 1982, št. 2, str. 79

**Grad Willingrain
na Bregu pri Ribnici**

*(Janko Trošt, ilustracija
brškega gradu po Valvasorju.
Original hrani Muzej Miklova
hiša.)*

*Na tem mestu je že v
14. stoletju stal dvorec.
Podoba, kakršno vidimo na
sliki, je dobil v 16. sto-
letju, ko je vitez Andrej
Lamberg na novo pozidal
dvorec. Danes je od gradu
ohranjena le ena stena,
»škrbina«, in obrambni
jarek.*

v Ribniški dolini. Ostanek tega poskusa kolonizacije je Nemška vas, ki se leta 1291, ko se v virih prvič omenja, imenuje Bavarska vas.

Po smrti zadnjega Ortenburžana so leta 1418 Ribnico in vsa ortenburška posestva podedovali Celjski grofje. Po tragični smrti zadnjega Celjana, leta 1456, vsa njihova posest preide na Habsburžane. Habsburžani so nosili poleg visokih nazivov, deželni knez, kralj, tudi najvišjega, cesar. Grad in posesti v Ribnici od tedaj upravljajo različni cesarski oskrbniki. Prvi oskrbniki, plemeniti Lambergi, so pustili pečat v teh krajih. Med drugim je vitez Andrej Lamberg v prvi polovici 16. stoletja na novo pozidal dvorec na Bregu pri Ribnici.¹⁷

Ribnica je bila v srednjem veku sedež deželnega sodišča, do leta 1418 ortenburškega, ki je bil sodni fevd Ogleja. Trški sodnik se omenja konec srednjega veka.¹⁸

Ribnica je bila tesno povezana s pomembnimi trgovskimi potmi iz hrvaških dežel in Kvarnerskega zaliva proti zahodu bodisi prek Blok ali preko Ljubljane. Od tod so tudi prihajali različni vplivi in tod so vodile trgovske poti tudi ribniške prodajalce suhe robe v svet.

---

17 Brata Jurij in Andrej sta dobila v oskrbo ribniški grad. Med seboj sta se sprla in Andrej je začel prenavljati dvorec na Bregu, kamor se je na začetku 16. stoletja tudi preselil. Zgradil je tako rekoč mali grad. Jurij pa se je preselil na Ortneški grad in prepustil ribniškega novemu oskrbniku. Po Lambergih se še danes imenuje del njiv proti Veliki gori »lambergarce«.

18 Otorepec, Božo: Doneski k zgodovini Ribnice in okolice v srednjem veku. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 1982, št. 2, str. 82

ČAS KMEČKIH UPOROV, NARAVNIH NESREČ, TURŠKIH VPADOV IN NOVE VERE

Čas prehoda srednjega v novi vek je bil eden izmed najburnejših. Fevdalci so morali redno, poleg stalnih dajatev dvoru, vzdrževati tudi vojsko za boj proti Turkom, ki so ropali po naših krajih. Zaradi dodatnih stroškov so pogosto prihajali v denarne zagate, ki so jih poskušali reševati tako, da so od svojih podložnikov zahtevali vedno večje davke. To je pripeljalo tako daleč, da so se podložniki leta 1515 združili skupaj v velik upor in od gospodarjev nazaj zahtevali »staro pravdo«. Kmečki upor, ki se je začel na Kranjskem, se je od tu razširil tudi na južno Štajersko in Koroško. Tudi na Ribniškem so se kmetje uprli Jožefu pl. Lambergu, ki je tedaj gospodoval na Ortneku.

Poleg tega so v tem času Kranjsko prizadele številne naravne nesreče. Leta 1511 je deželo prizadel hud potres, Valvasor piše o tem, kako so polja prekrili roji kobilic, ki so za sabo pustili pravo opustošenje. Posledica naravnih nesreč je bila lakota in s tem posledično razne bolezni. Ljudje so pričakovali konec sveta.

Po smrti zadnjega Celjskega grofa so prišla vsa posestva slednjih na podlagi dedne pogodbe v last Habsburžanov. Tako je gospostvo Ribnica od leta 1457 do 1619 spadalo neposredno pod njihovo oblast. Ribniško gospostvo so dajali naprej v zakup ali najem različnim upraviteljem.¹⁹

---

19 Zakupniki ali najemniki ribniškega gospostva v času lastništva Habsburžanov so bili: Jurij in Andrej pl. Lamberg, Andrej pl. Rohenwarter, Žiga Pirš, Gašper Ravbar, Žiga in Volbenk Hodiški, Bernardin Ričan, Jožef pl. Lamberg, Franc Gall, Adam Moškon (1588 Moškon dal grad naprej v najem Francu Hörerju).

VPADI TURKOV

Po prvih osamljenih roparskih turških vpadih v začetku 15. stoletja (leta 1415 so Turki prvič šli mimo Ribnice proti Ljubljani) so se začasno prekinili. Po letu 1469 se je začelo obdobje najhujših turških napadov proti zahodu. Junija leta 1471 je vdrla na Ribniško turška vojska, ki je štela 15.000 do 16.000 konjenikov. Utaborili so se na Rašici in se od tu razkropili na vse strani ter ropali bližnjo okolico. Leta 1476 so ropali po Kranjski deželi štiri mesece. Po Ribniškem so divjali še v letih 1480, 1491, 1497. Najhuje je bilo leta 1528, ko je Kranjska doživela štiri napade. V enem od teh napadov so na svojem pohodu zavzeli Ribnico in od tu drveli proti Ortneku, Laščam, Turjaku do Iga ter zajeli 4000 ujetnikov.²⁰ Razen teh velikih napadov je bilo še veliko število manjših, ki so jih izvajali oddelki obmejnih turških čet – martolozi. To so bile sicer majhne skupine, ki so se naselile v gozdovih v okolici Ribnice, Loškega Potoka ter gospostva Poljan in Kočevja. Neprestano so napadale okoliško prebivalstvo in ga plenile. Od leta 1525–1530 je Kranjska doživela 50 napadov, ki so popolnoma opustošili vse obmejne predele, tudi ribniško območje.²¹

Lisica romarica (levo)
Lisica v kardinalski opravi,
s popotno palico v eni taci
in z molkom v drugi se je
odpravila na romanje. Iz
popotne torbe ji visi
zadavljena kokoš. Ta freska
je ostra kritika takratne
cerkvene politike. Nastala
je okoli leta 1515 v cerkvi
na Maršičih nad Ortnekom.

20 Voje, Ignacij: Slovenci pod pritiskom turškega nasilja. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996, str. 82

21 Prav tam

Janez Vajkard Valvasor je v svoji Slavi Vojvodine Kranjske o trpljenju Ribnice in njene okolice v tem času zapisal: *Dedni sovražnik krščanskega imena in sosednji grozodejec je ta trg večkrat premagal in okoliške vasi v dimu zadušil, toda gradu se ni mogel nikoli polastiti; zato je v srdu vselej odvedel s seboj mnogo kristjanov v sužnost, vse oropal, nešteto ljudi posabljal in v vsem posnemal hudiča, tiranov očeta. ...*²²

Ko so Turki napadli, se je prebivalstvo umaknilo v cerkve, tabore, gradove in mesta, ki so bili dovolj utrjeni, da so lahko nudili uspešno obrambo. Poleg tega je bila sistematično urejena signalna organizacija (grmade in topovski streli).²³ Sistem glavnih signalnih točk je bil razporejen po daleč naokoli vidnih vrhovih. Tako so dežurni opazovalci nad Kočevjem takoj zakurili kres, ko se je na vidiku pojavila turška konjenica, kres so opazili na Grmadi nad Ortnekom in s svojim ognjem opozorili dežurnega pri sv. Ahacu nad Turjakom, da je sporočil vest naprej proti Ljubljani in tako so se ti kresovi širili dalje proti severu. Kljub temu da so Ribnico Turki triindvajsetkrat pustošili, je trg ostal neobzidan. Trški veljaki so se ob bližajoči se nevarnosti zatekli v Ribniški grad, ki ga Turki, če verjamemo Valvasorju, niso uspeli nikoli zavzeti. Kmetje na podeželju pa so postavljali sami svoje utrdbe, tabore, največkrat okoli cerkva. Taka protiturška tabora sta bila sv. Rok v Dolenji vasi in pri Sv. Ani na Mali gori.

V drugi polovici 16. stoletja postanejo napadi redkejši. Zadnjikrat ropajo turške čete po ribniškem gospostvu leta 1584.²⁴

VERSKA REFORMA: PROTESTANTI IN ŠTIFTARJI

Že od začetka 15. stoletja je Evropo pretresala močna verska kriza prav pri vrhu cerkve. Po zgledu višjih krogov se je ravnala tudi nižja duhovščina. Poleg lahkotnega življenja, ki je bilo v nasprotju s krščanskim naukom, so duhovniki odpuščali grehe tudi najhujšim zločincem za primerno ceno. Prodajanje odpustkov je bil eden glavnih povodov za to, da se je ljudem pričelo to stanje upirati. Nedvomno je bila Ribnica eno izmed žarišč in središč reformacijskega gibanja v tem delu slovenskega ozemlja.²⁵ Na širjenje reformacije na Ribniškem je vplivalo v prvi vrsti prenašanje vesti, ki so jih v domače okolje prinašali ljudje, ki so zaradi svojih trgovskih poti prečkali meje slovenskega ozemlja (tržani, krošnjarji). Prav gotovo ni zanemarljiv podatek, da je snovatelj slovenskega reformacijskega gibanja, Primož Trubar, bil doma iz Rašice, kjer je bila mitnica ob eni izmed poti, ki je Ribničane peljala v svet.²⁶ Nauke so širili tudi duhovniki, ki so bili nezadovoljni s stanjem v cerkvi. Prvi ribniški župnik in naddiakon, ki je bil vsaj neko obdobje blizu lutrovim naukom, je bil Andrej Majer, kasneje je popustil pritiskom in se zopet vrnil na stara pota. Na širjenje reformacije so vplivali tudi zemljiški gospod-

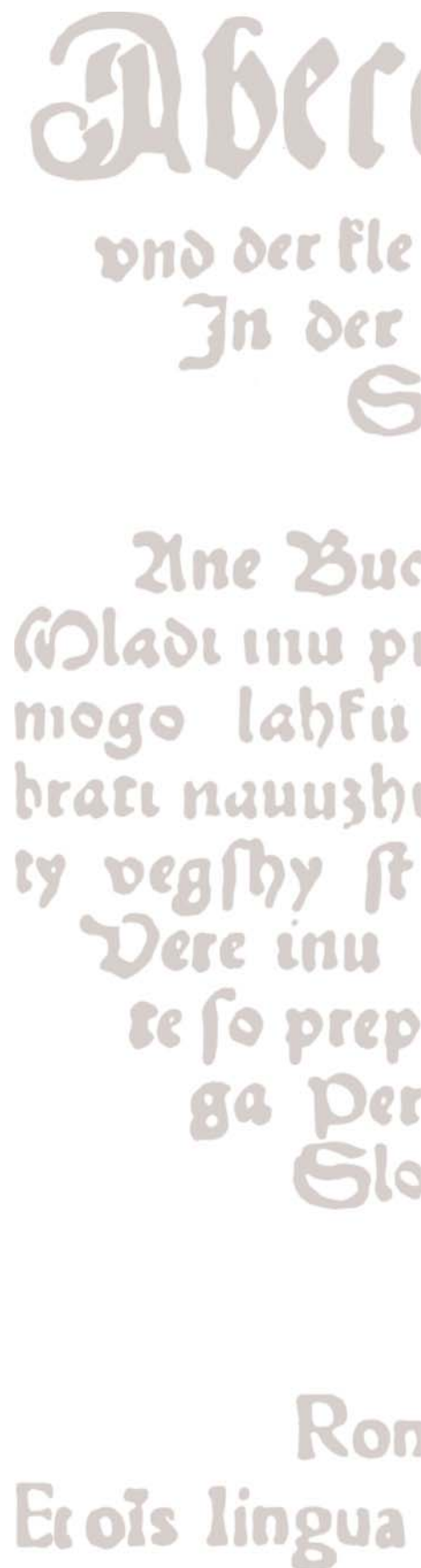
22 Simoniti, Vasko: Organizacija obrambe pred Turki na Ribniškem območju. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 1982, št. 2, str. 101

23 prav tam, str. 102

24 prav tam

25 Gestrin, Ferdo: Reformacija v Ribnici in okolici. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 1982, št. 2, str. 95

26 prav tam

edariu
in Carechisnu
Windischen
prach.
juice / is rih si
reproiti Slou
vkrartim zh
ti / Vrih so i
uki se kerszha
ane Wolycue
isane od aniu
yatila vseh
uenzou.

je, ki so kmalu sprejeli protestantske nauke. Reformacijske misli in protestantski nauki so se v Ribnici in na njenem območju zasedrali v večjem obsegu v drugi polovici 16. stoletja in dosegli vrh v osemdesetih letih. Protestantizem je imel močno oporo v vseh gradovih Ribniške doline: v Ribnici, na Bregu, v Ortneku. Zelo naklonjeni so bili tudi Primožu Trubarju, ki je kar dvakrat obiskal Ribnico, prvič leta 1562 in drugič 1567.²⁷

Sorazmerno veliko število duhovnikov, ki so bili blizu Lutrovemu nauku in so se priključili reformaciji, in predikantov, ki so na Ribniškem območju delovali, govorili o precejšnji pripadnosti prebivalstva novim naukom. Andrej Mešuta, župnik v Ribnici (1581–1583) je celo prestopil v protestantsko vero. Zaradi svojega prepričanja je moral zapustiti Ribnico. V začetku osemdesetih let je reformacija v Ribnici doživljala vrhunec, ki je trajal približno desetletje, kljub temu da je po odhodu Mešute nastopilo obdobje katoliški cerkvi zvestih župnikov. Protireformacijski pritisk je reformacijo v Ribnici dokončno zatrl leta 1615, ko je reformacijska komisija poklicala v Ljubljano še zadnje protestantske tržane, da se zglase v škofijski palači. Bilo jih je manj kot deset. Vsi so se odzvali povabilu in pred komisijo sprejeli katoliško vero in to s prisego tudi potrdili. Obseg razširjenosti Lutrovega nauka med kmečkim prebivalstvom je precej nejasen, so pa bile zelo razširjene za ta čas značilne sekte, katerih pripadniki so uteho in božje zavetje iskali na različnih romanjih, sami vodili svoje obrede ter postavljali cerkve (štiftarji, skakači, prekrščevalci). Štiftarji so se v krajih ribniškega območja zelo razširili, pojavljali so se od leta 1583 naprej kot oblika idejnega odpora kmečkih množic proti fevdalcem, pa tudi kot izraz verskih teženj ljudstva po globoki pobožnosti.²⁸

Proti štiftarjem so nastopale zelo odločno tako cerkvene kot posvetne oblasti tako protestanti kot katoliki. S skupnimi močmi je le-tem uspelo zatreti štiftarstvo, tako da se po letu 1585 ni več pojavljalo. Z deželnoknežjim izgonom protestantskega plemstva iz dežele leta 1628 je bilo konec reformacije na ozemlju Ribnice in njenega naddiakonata.²⁹

27 Prvič je prišel, ko bi naj na trideseti dan po smrti opravil žalno slovesnost za pokojno Uršulo pl. Lamberg z Brega. Hotel je pridigati v ribniški župni cerkvi sv. Štefana, toda to mu je ribniški župnik preprečil. Obred je nato opravil v grajski kapeli gradu Breg. Dne 4. 5. 1562 je Trubar pisal baronu Ungnadu, da je to, kar je na Bregu pridigal, »farje« tako razjezilo, da so pridrli za njim celo na Breg in mu pretili, da ga bodo ustrelili, kar pa njega ni kaj dosti vznemirilo. Pet let pozneje je prišel drugič z namenom, da bi se pogovarjal z ujetim muslimanskim duhovnikom. Od njega je namreč želel dobiti pojasnilo o koranu in o tem, kakšne so možnosti za prevajanje biblije v turščino in za razširjenje krščanske vere med Turki.

28 Gestrin, Ferdo: Reformacija v Ribnici in okolici. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 1982, št. 2, str. 100

29 prav tam

SUHA ROBA IN CESAR FRIDERIK III.

Ravno v času različnih preizkušenj je v teh krajih prišlo do razvoja domače obrti, ki še danes simbolizira to deželo: suhe robe. Ljudje so že od nekdaj doma izdelovali lesene uporabne izdelke za domačo rabo, v teh razburkanih časih pa so tudi kaj prodali na kakšnem sejmu v bližini, saj jim je za preživetje prišel prav vsak zaslužek.

Kakšno pomanjkanje je vladalo na ribniškem območju, nam pove podatek, da je cesar leta 1493 naročil svojemu oskrbniku ribniškega gradu Gašperju Ravbarju, naj kmetom posodi seme za setev, ker še tega niso imeli.³⁰

Eden od cesarjevih ukrepov za izboljšanje življenja na območju, ki je bilo pod nenehnim udarom Turkov, je bil tudi leto prej, 1492, podpisani poseben cesarski privilegij, s katerim je cesar Friderik III. dovolil prebivalcem Kočevske, kamor je spadalo tudi ribniško območje, da lahko po vsem njegovem cesarstvu neobdavčeno prodajajo stvari, ki so jih sami pridelali ali izdelali doma.³¹ Privilegij so kasnejši vladarji še večkrat potrdili. To je bila osnova za razvoj potujoče trgovine z lesenimi izdelki – krošnjarstvo oz. zdomarstvo.

S trgovino – prodajo se je povečalo povpraševanje in s tem tudi izdelovanje. S tem privilegijem je suha roba »prestopila hišni prag«, se pravi, da se je izdelovanje vedno bolj prilagajalo povpraševanju oz. prodaji. Prodaja, ki je obetala dober zaslužek, je narekovala cilj, narediti čim več izdelkov. Vsekakor je bilo smiselno pri eni hiši (družini) razvijati izdelavo izdelkov, za katere je potreben enak les in podoben način priprave lesa. Tako se je lesna obrt začela specializirati. Nastalo je deset panog: obodarstvo, podnarstvo, rešetarstvo, posodarstvo ali pintarija, orodjarstvo, pletarstvo, žličarstvo in kahalničarstvo, ročno mizarstvo, strugarstvo, zobotrebčarstvo. Razvoj panog je bil najprej pogojen z bližino gozda in vrsto lesa, ki so ga uporabljali za posamezen izdelek. Kasneje se je obrt nadaljevala kot hišna tradicija oz. s porokami. Zdomarstvo je vse te panoge združilo pod eno streho z izrazom *suha roba*. Ta izraz je v uporabi še danes. Zgodba o tem, kako je prišlo do tega imena, je zelo preprosta. Les, iz katerega so narejeni izdelki, mora biti suh, če ne bo kaj kmalu po pričetku uporabe izdelek razpadel. Zato so gospodinje spraševale »zdomarje« prodajalce izdelkov: »Pa je suha roba?« Zdomarji niso bili le potujoči trgovci, temveč tudi potujoči obrtniki, ki so po kmetijah popravljali polomljeno orodje in posodje.

V južnem delu Ribniške doline so bila nahajališča glin, zato so se ljudje v tem delu množično ukvarjali z lončarsko obrtjo. Svoje izdelke so žgali v vaških pečeh »ožagah«³² in jih kasneje sami prodajali naokoli. Ribničani so zaradi kakovostnih izdelkov iz lesa in glin in zaradi duhovite šegavosti imeli vedno in povsod odprta vrata.

Potrdilna listina Karla II., notranje avstrijskega vojvode iz leta 1571
Potrditev privilegijev, ki jih je cesar Friderik III. dodelil prebivalcem Kočevske, kamor je spadala tudi Ribniška pokrajina. Ti privilegiji so bili pogoj za razvoj suhorobarske obrti.

(Kopija, original hrani Avstrijski okrožni arhiv.)

30 Skubic, Anton: Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1976, str. 343

31 Privilegij je podpisal cesar Friderik III. 23. oktobra 1492 v Linzu.

32 Ožaga je izraz za lončarsko peč, ki služi lončarjem za ožiganje lončenine. Lončarska peč se je nahajala v leseni kolibi. Za ribniško območje so značilne skupinske vaške ožage.

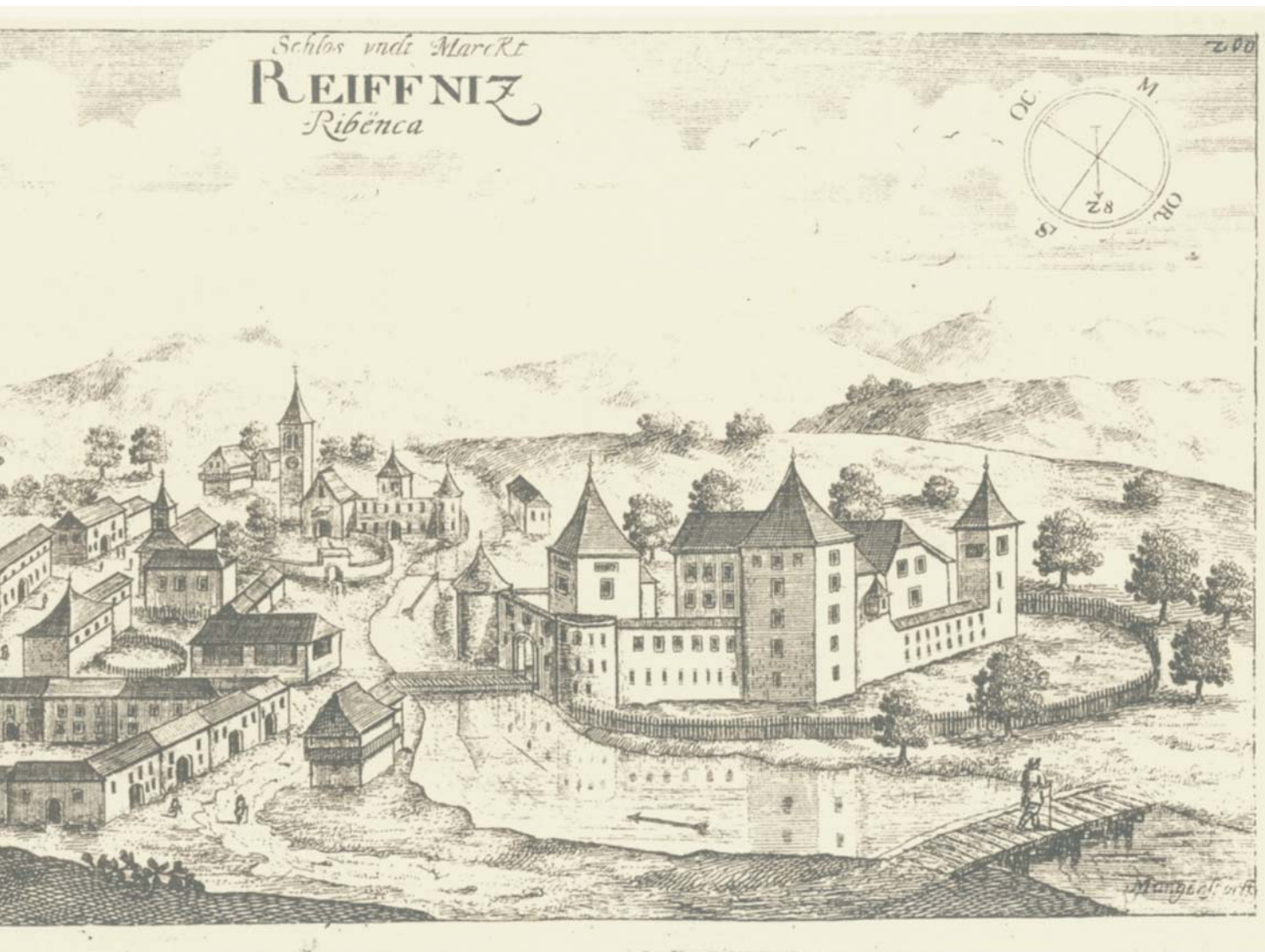
SEDEMNAJSTO STOLETJE IN ZADNJI ČAROVNIŠKI PROCES NA RIBNIŠKEM

Čarovniška obleka

Pri čarovniških procesih so včasih opravljali tudi različne preizkuse, znan je na primer preizkus z vodo (Agata, Visoška kronika), vendar so ta preizkus v obdobju razmaha procesov uporabljali le redko. Običajen preizkus je bilo iskanje čarovniških znamenj.

Ne glede na to ali so iskali znamenja ali ne, je rabelj osumljeni osebi vedno ostrigel vse lase in dlake ter jo oblekel v grobo konopljeno srajco, tako imenovano »čarovniško obleko«. To so storili zato, da si osumljeni v procesu ne bi mogel pomagati z različnimi amuleti, ki bi jih lahko kam skrili.

TRILEK, NAJIMOVITEJŠI PLEMIČ NA KRANJSKEM

**Ribniški trg in grad sredi
17. stoletja.**

*(Janez Vajkard Valvasor,
Topografija sodobne vojvodine
Kranjske, Bogenšperk na
Kranjskem 1679/faksimilirana
izdaja iz leta 1995, Založba
Mladinska knjiga.)*

Od leta 1457 je bilo ribniško gospostvo v rokah Habsburžanov, ki so dajali to gospostvo v zakup ali v najem do leta 1618, ko je grad in njemu pripadajoče posestvo kupil grof Janez Jakob Khisl. Kasnejši cesar Ferdinand II., ob podpisu pogodbe avstrijski nadvojvoda, si je kljub prodaji posestva v prodajni pogodbi zagotovil določene pravice. Ena od njih je bila tudi predkupna pravica, vendar ta pravica ni bila nikoli uveljavljena, čeprav je ribniški grad še nekajkrat menjal lastnike.

Ko je Janez Jakob umrl, je njegov dedič Jurij Jernej že leta 1641 prodal ribniško gospostvo Andreju Trileku baronu Podkranjskemu. Baroni Trilek so imeli svoj grad v Podkraju pri Vipavi. Takoj po pridobitvi Ribnice se je grof Trilek lotil zidanja cerkve na Brinovem griču ali pri Novi Štifti, ki so jo začeli graditi že Khisli. Andrej Trilek je umrl komaj šest let po prihodu v Ribnico in zapustil mladoletnega sina Jurija Andreja. V imenu mladoletnega sina je gospostvo vodil brat umrlega Janez Fridrik Trilek, ki je tudi dokončal že omenjeno cerkev Marijinega Vnebovzetja pri Novi Štifti leta 1671. Očitno se je usoda precej kruto igrala s Trileki, kajti kmalu

potem, ko je Jurij Andrej leta 1662 prevzel svojo dediščino in ko je prišel na svet njegov prvorojenec Jurij A. Trilek III., je mladi oče umrl. Njegovemu sinu je bilo takrat komaj štiri leta. Gospodstvo je zopet v imenu mladoletnega dediča upravljal Janez Fridrik Trilek. Leta 1675 (ali 1676) Trileki postanejo grofje.

Okrog leta 1683 se je Jurij A. Trilek III. poročil z Suzano Felicito, rojeno grofico Gallenberg. A tudi on ni dočkal visoke starosti. Očitno je bil dokaj prepirljiv možak, saj je imel na ogradnem sodišču³³ več pravn, ena od teh je bila tudi pravda njegove žene zaradi neizpolnenih obljub iz poročne pogodbe. Njegova zgodnja smrt je končala pravde in Trilekovo gospodstvo v Ribnici.

Če lahko sklepamo po popisu inventarja, ki so ga v ribniškem gradu izvedli komisarji po smrti Jurija Andreja Trileka III. leta 1701, lahko štejemo Jurija Andreja za enega najimovitnejših plemičev na takratnem Kranjskem.

Poleg razkošnega pohištva in srebrnine vzbujajo pozornost knjižnica z več kot 200 knjigami, kar dvajset med njimi s potopisno vsebino.³⁴

V Trilekovem ribniškem inventarju, popisanem 25. avgusta 1701, so navedeni tile prostori: jedilnica, grofova soba zraven jedilnice, grofičina soba zraven grofove, mala soba nad stopnicami ali soba grofične, srednja soba ali tajnikova soba, soba zraven tajnikove sobe, zadnja soba, velika soba, oskrbniška soba, orožarnica pri jedilnici, soba trobentačev v stolpu, obok in kuhinja.³⁵ Trobentači, ki so imeli svojo sobo v stolpu, so imeli tudi svoje uniforme iz zelenega sukna in z zlatom obrobjene telovnike, v svoji sobi so hranili tudi medeninast top na kolesih.

V inventarni knjigi najdemo tudi podatke o stenah, opetih s polsvilo in usnjem v gosposkih prostorih, številnih slikah, posteljah, mizah, stolih, omarah, skrinjah, turških preprogah. ...³⁶

Po smrti Jurija Andreja so leta 1701 dobili ribniško graščino v last grofje Cobenzli s Proseka. Ludvik Gundakar je po vsej verjetnosti ribniško posest podedoval po prvi ženi Katarini Trilek. Leta 1738 mu je sledil brat Janez Gašper, podjeten plemič, ki se je bil povzpel izjemno visoko v avstrijskih državnih službah. Ko je 1784 ribniški grad pogorel, je bil že v posesti njegovega sina Gvidona Cobenzla, ki ga je v celoti obnovil, vendar je večino časa preživel po svojih drugih posestih, v svoji ljubljanski palači ali pa v svojem goriškem dvorcu. Leta 1797 je v starosti 82 let umrl v Gorici, ribniško posest pa je dedoval njegov sin Janez Filip.

MALA
Op **MALEFICA**
MALEFICIA
Labacensis **hæresim fra**
EX VARIIS AVCTO
& in quatuor Tomis
QVORVM DVO PRI
versus, *præstigiōsas* *eorum a*
caremonias, *horrendos etiam*
tam pestifera sc̄ta disquisi
Tertius praxim Exorcistarum
ficia de Christi fidelibus pellen
Benedictionalem, & Exorcism

Tomus **Tomus**
Indices Auctorum, et
Editio nouissima, in finitiss penè
Dæmonum & Com
Vir sine mulier, in quibus Pythonicus, v
Leui

Augustus

K. K. LYCEAL BIBLIOTHEK ZS LAIBACH

Sumptibus CLAVDII BOV
M.
CVM PRI

33 Ogradno sodišče je od 14. do srede 18. stol. sodišče za plemstvo.

34 Stopar, Ivan: Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Med Igom, Ribnico in Kočevjem. Ljubljana: Viharnik, 2003, str.124

35 Štuhec, Marko: Rdeča postelja, šurki in solze vdove Prešern. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995, str.124

36 Stopar, Ivan: Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Med Igom, Ribnico in Kočevjem. Ljubljana: Viharnik, 2003, str.124

LEVS

ICARVM, *Conventu*

S ET EARVM
meâ conterens, *ad S. Josephum*

ORIBVS COMPILATVS,
nos iustè distributus,

ORES VANAS DÆMONVM
elusiones, *superstitiosas Strigimagarum*
cum illis congressus; exactam denique
tionem, & punitionem complectuntur.
ad Damonum, & Strigimagarum male-
da; Quorsus verò Artem Doctrinalem,
nalem continent.

PRIMVS. *J. J. J.*

mendis expurgata; cuique accessit Fuga
plemmentum artis exorciticæ.

el disinationis fuerit spiritus, morte moriatur
tici cap. 10.

D P N I,
RGEAT, sub signo Mercurij Galli.

DC. LXIX.
VILEGIO REGIS.

ČAROVNIŠKI PROCESI V RIBNICI

V čas gospostva Trilekov sovpadajo ribniški čarovniški procesi. Čarovniški procesi, ki so bili razširjeni po celotni Evropi, so slovenske dežele dosegli v 16. stoletju.

Na Slovenskem je bilo, kot nam pričajo dokumenti, približno 500 oseb obtoženih čarovništva, predvidevati pa smemo, da so čarovniški procesi zajeli vsaj tisoč ljudi. Velika večina obtoženih je končala na grmadi.³⁷

Prvi znani čarovniški proces v Ribnici je bil že leta 1652.³⁸ Neki hlapec je pred ribniškim gospostvom naznanil dve dekli, Marjeto in Marijo. Krvni sodnik, ki se je ravno mudil v Ribnici, je ukazal zapisati njegovo izjavo in zapreti osumljeni. V prvem zaslišanju sta dekleti zanikali obtožbe. Kasneje, po mučenju na čarovniški klopi,³⁹ ko so med izpraševanjem nanju kapali še razbeljeno smolo, sta priznali vse obtožbe. Obsojeni sta bili na obglavljanje in sežig. Na dan usmrtitve se je zbralo veliko ljudi, hlapec je na pritisk nekaterih preklical obtožbo zoper obsojeni in hišni gospodar se je pri krvnem sodniku zavzel za razveljavitev obsodbe. Vendar se ni dalo nič storiti, saj sta obtoženi čarovništvo že priznali.

Leta 1700 je krvni sodnik, tokrat dr. Janez Jurij Hočevar, začel drugi znani čarovniški proces v Ribnici proti Marini Košir in Jeri Šober. Ta zadnji čarovniški proces na Ribniškem je trajal vsaj dve leti in je terjal vsaj sedem žrtev. O tem procesu nam priča ohranjeni sodni zapisnik, original hrani Arhiv Republike Slovenije. Po rekonstrukciji zapisnika vidimo, da gre za tipičen čarovniški proces. Ohranjeni zapisnik govori o procesu zoper zadnji znani obsojeni čarovništva, Marini Češarek in Luciji Kerznič.

37 Košir, Matevž: Boj krvavi zoper čarovniško zalego od Heinricha Institorisa do dr. Janeza Jurija Hočevarja. V: Fran Jaklič: Zadnja na grmadi. Celje: Mohorjeva družba, 2001, str. 147.

38 Tega leta je bila v Gorenji vasi nedaleč od Ribnice poroka. Med povabljenimi sta bili tudi dekli Marjeta in Marija, za kateri se je zanimal hišni hlapec. Hlapec se je na poroki napil in obležal. Naslednji dan je izjavil, da se je malo pred polnočjo zbudil, ker je slišal čudne glasove. Pogledal je skozi okno in videl zunaj velikanski sod, iz katerega so prihajali glasovi. Šel je ven, zlezal skozi odprtino v sod in tam našel omenjeni dekli. Hitro se je stisnil v kot, da ga nista opazili. Iznenada se je sod dvignil v zrak in poletel. Po eni uri so pristali. ... nikjer ni bilo žive duše, le tu in tam je nekaj švignilo skozi zrak, vmes pa je priletela tudi kakšna goreča bakla. Nato je stopil iz sode in ugotovil, da so tla in vsa okolica iz čiste soli. Zvedel je, da so prileteli na Klek. ...

39 Čarovniška klop je bila mučilna naprava, narejena iz masivne deske, skozi katero so bili zabiti žebli, tako da so bile konice obrnjene navzgor. Na obeh straneh deske je bila še posebna vrtljiva naprava. Vrvi se je napeljalo na vrtljivo napravo, se jo zategnilo, tako da so se obtožencu žebli zarili v meso.

Marina Češarek obtožbe, ki jo bremenijo, najprej zanika, kasneje po triurnem izpraševanju na čarovniškem stolu, prizna. Poleg priznanja naznani tudi »vse udeležene v čarovniškem hudodelstvu«.

» ... osmega dne meseca maja je bila hudodelka zopet poklicana pred sodno klop. Prebrali so ji besede do besede vse, kar je priznala med mučenjem. Ponovno je kot resnično potrdila vse, kar je zadevalo njo in njene soudeležence.«⁴⁰

Podobna zgodba se ponovi tudi pri Luciji Kerznič, ki je vse obtožbe zanikala, zato je sodnik sprejel vmesno sodbo:

» ... pri zadostnih pričujočih dokazih, ki pa jih ni priznala, naj se Lucijo Kerzničevko posadi na navadno čarovniško klop in se potem nadalje zasliši.«⁴¹

V nadaljevanju je priznala obremenjujoče dokaze in naznanila »soudeležence čarovniškega hudodelstva«. Po priznanju so jo prenehali mučiti in so jo odpeljali v ječo, kjer je zaradi posledic mučenja umrla. 11. maja 1701 je bila Marina Češarek še zadnjič postavljena pred tajno, nato pa še pred javno pravdo, kjer je ponovila svoje priznanje. Sledila je obsodba, da se jo:

» ... drugim za zgled pelje na običajno sodno mesto, se tam usmrti s cesarskim mečem, telo naj se vrže na grmado in skupaj s truplom Lucije Kerzničavke, ki naj se izkoplje, sežge v prah in pepel.«⁴²

Metode krvnega sodnika Janeza Jurija Hočevarja so bile pri doseganju priznanj zelo krute, o tem nam priča veliko število umrlih v ječah zaradi posledic mučenja. Nekaj let po sojenju v Ribnici, natančneje leta 1705, je bil s cesarskim ukazom zaradi svoje krutosti odstavljen z mesta cesarskega krvnega sodnika.

Obdobje od 1690 –1710 je bilo obdobje najštevilčnejšega pregona čarovnic na Kranjskem. Zadnji večji pregon na Slovenskem je bil leta 1714 v Krškem, ko je bilo sežganih, po nekaterih podatkih, kar 40 oseb. Po letu 1711 so se čarovniški procesi zaključevali z vedno milejšimi obsodbami.⁴³ Odločilno zaslugo za to, da se je v naših deželah prenehalo s čarovniškimi procesi, je zagotovo imela cesarica Marija Terezija. Takoj po prihodu na oblast 1740 je sprejela poseben ukrep, s katerim je zahtevala, da ji vse čarovniške procese v njenih deželah predložijo v osebno odločitev.

40 Košir, Matevž: Boj krvavi zoper čarovniško zalego od Heinricha Institorisa do dr. Janeza Jurija Hočevarja. V: Fran Jaklič: Zadnja na grmadi. Celje: Mohorjeva družba, 2001, str. 233

41 prav tam str. 242

42 prav tam, str. 264/265

43 prav tam, str. 149

DEVETNAJSTO STOLETJE,
STOLETJE ŠTEVILNIH SPREMEMB

Franciscejski
kataster iz leta
1823.

(Original hrani Arhiv
Republike Slovenije.)

FRANCOZI V RIBNICI

Devetnajsto stoletje se je pričelo v znamenju Napoleonovega osvajanja Evrope. Leta 1797 so Francozi prvič vdrli na Kranjsko, drugič leta 1805, vendar jih Ribnica v teh pohodih ni videla. V svojem tretjem pohodu, leta 1809, so Napoleonovi vojaki Ribnico dosegli in zasedli. Omenjenega leta so na ozemlju s Kranjske, dela Koroške, Goriške, civilne Hrvaške, Vojne krajine, Dalmacije in Trsta ustanovili Ilirske province, katerih glavno mesto je bila Ljubljana. Marsikje so Francoze pričakali kot rešitelje in buditelje nacionalne zavesti zaradi idej francoske revolucije, ki so jih razširjali s svojimi pohodi, čeprav stvari niso bile tako idilične. Avstrijska vojska je pripravljala obrambo proti Francozom, ker so posegali v njihov politični prostor. Tudi na Ribniškem so gradili utrdbe.

»Tega leta (p.a. 1797) je prišlo iz kordonske komande tudi povelje, da se morajo med Ribnico in Kočevjem na Jasnici napraviti proti Francozom utrdbe (šance). Delalo je 2892 Kočevcev, 565 Kostelčanov, 838 Ribničanov in 16 voz na par konj pod vodstvom poročnika okulinskega polka pl. Cervusa in napravilo pet trdnjav ... Bila pa je to vse le gola potrata. Niti šance niti črna vojska, ki so jo Kočevci brž postavili na noge, ni mogla zadržati Francozov, da ne bi zasedli naših ribniških in kočevskih krajev. ...«⁴⁴

44 Skubic, Anton: Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1976, str. 529

Ribničani so pripravili obrambo proti Francozom, vendar do pravega upora ni prišlo. Je pa takratni dekan Humel, ki je tekoče govoril francosko, zbral na koncu trga proti Gorenji vasi Ribničane, da pozdravijo nove oblastnike. Dekan je Francoze nagovoril in prosil milosti za Ribničane. Višji častniki francoske vojske in ribniški veljaki so se po sprejemu zbrali v ribniškem gradu, kjer jih je gostil Anton Rudež, takrat še grajski oskrbnik, a naslednje leto že novi graščak.

Ko so leta 1811 deželo razdelili na kantone, je tudi Ribnica dobila svojega, v katerega je spadalo sedem občin. Vsaka občina (mairija) je imela svojega maira, ribniški je bil graščak Rudež. Francozi so uvedli kup cerkvenih reform, vpeljali so tudi svoj koledar. Ta je vseboval poleg nedelj na leto samo štiri praznike: binkošti, marijino vnebozetje, vsi sveti in božič. Novo leto so tolerirali, a je veljalo za civilni praznik. Francozi so uvedli civilne poroke, treba se je bilo poročati pred mairom. Ljudem se je to zdelo »cigansko«, zato so se hodili poročat tudi še v cerkev. Novi obred je izgledal takole:

Francoski most, most čez Bistrico s petimi oboki. Danes so vidni le štirje, ker so ob regulaciji Bistrice enega zasuli.

(Zbirka razglednic Muzeja Miklova hiša.)

Ribnica pred letom 1866.

(Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*, Buenos Aires, 1976.)

»Ženin in nevesta sta stopila pred maira in izjavila, da se hočeta vzeti iz zapisali so oklice. Mair je stopil točno opoldne na veliki županski prag, zaročenca glasno oklical in zapisani oklic prilepil na vrata. Tako je storil tudi pet ali osem dni kasneje. Če ni bil prijavljen noben zadržek, sta prišla zaročenca tretjič s pričami pred Rudeža, ki ju je poročil.«⁴⁵

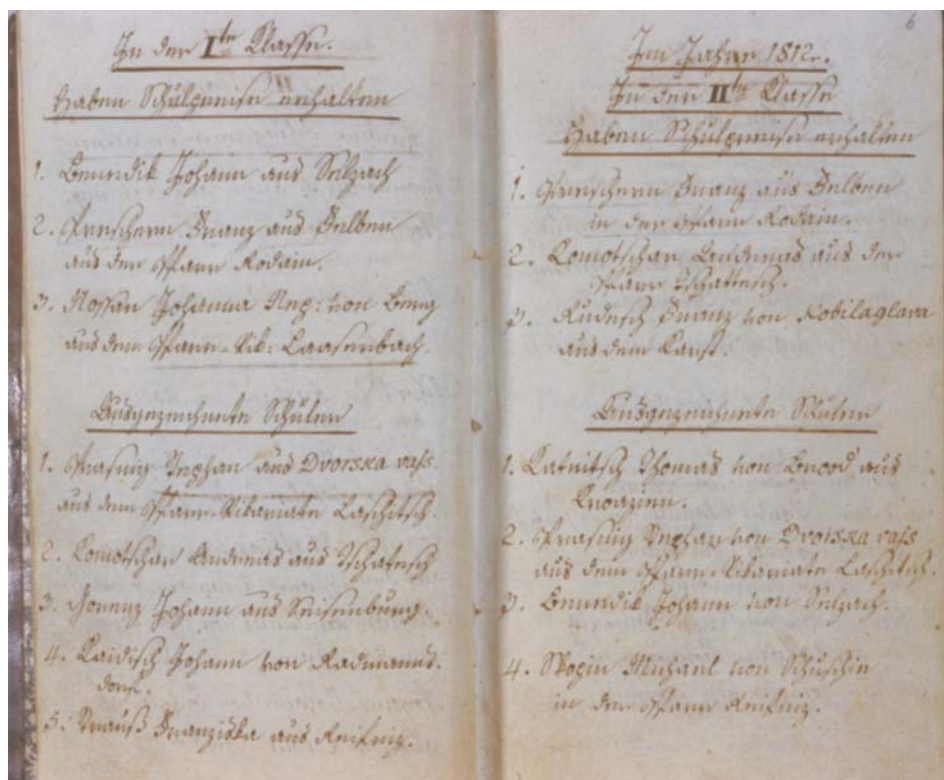
Konec septembra leta 1813 je bila Dolenjska ponovno v avstrijskih rokah. Po štirih letih francoske vladavine je bila že v štirih mescih večina zadev vrnjenih v avstrijski okvir, mnoge francoske odredbe pa so še naprej ostale v veljavi.

Na Francoze je v Ribnici ostal trajen spomin, saj so v tem času zgradili čez Bistrico lep most s petimi oboki. Poleg tega so se v tem obdobju na zahtevo francoske vlade morala pokopališča umakniti stran od farne cerkve in večjih naselij. Tudi ribniško pokopališče, ki je bilo prej okoli farne cerkve v trgu, se je takrat prestavilo v Hrovačo. Tam se je napravilo novo pokopališče okrog podružnične cerkve sv. Trojice, kjer je še danes.⁴⁶

---

45 prav tam, str. 536

46 Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1976, str. 251

Zlata knjiga odličnjakov ribniške šole, v kateri je zapisan tudi France Prešeren.

(Original hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.)

ZLATA KNJIGA IN FRANCE PREŠEREN

V času Ilirskih provinc je v Ribnici dve leti svojega življenja, od svojega desetega do dvanajstega leta, bival France Prešeren. Tu je namreč obiskoval šolo. Takratni šolski prostori so bili v hiši nasproti cerkve.⁴⁷ Ribniška šola je bila v tistem času zelo uspešna, obiskovali so jo učenci od vsepovsod. Velike zasluge za takšen uspeh ribniške šole je imel dekan Humel, ki se je sistematično zavzemal za šolstvo. Šolam v svoji dekaniji je predložil pravilnik, kaj in kako se mora poučevati v nedeljski in redni šoli. Humel je takoj po svojem nastopu (1807) vpeljal nedeljsko šolo, v kateri je tudi sam poučeval. Leta 1808 je vpeljal znamenite »Zlate bukve«, kamor se je zapisovalo najboljše učence. V zlato knjigo je bil obe šolski leti zapisan tudi France Prešeren.

47 Ta hiša še danes stoji, na njej je spominska plošča.

Portret mladega Rudeža
 Matevža Langusa so Rudeži povabili, da je naslikal dva družinska portreta: Antona Jurija Rudeža in njegovo polsestro Jožefo Heleno Rudež (Schöne Pepi). Portret, ki ga hrani Narodna galerija v Ljubljani, je datiran v leto 1833. Portret pa ni zanimiv samo iz likovnega gledišča, pač pa tudi iz dokumentarnega. V ozadju je upodobljen tudi Ribniški trg tistega časa.

(Matevž Langus: Mladi Rudež, 1833, olje/platno; 82 x 63 cm, sign. d. sp.: Langus. Pinxit na podokvirju napis: Antonius Rudesch, Josephi filius 15 annorum 1833, Narodna galerija, inv. št. NG S 1367, © Narodna galerija, Ljubljana (Foto: Bojan Salaj))

DRUŽINA RUDEŽ

Leta 1787 je mesto najemnika gospostva ribniškega gradu zasedel izobražen in gospodaren Anton Rudež. Leta 1810 je od Janeza Filipa Cobencla odkupil po razmeroma ugodni ceni ribniško graščino in vse pripadajoče posesti. Od takrat je vladal v Ribnici kot pravi graščak. Poleg pospeševanja živinoreje in sajenja sadnega drevja je bilo steber njegovega gospodarstva gospodarjenje z gozdovi.⁴⁸

48 Čeč, Dragica: »Nisem kradel, samo veje sem pobiral!«. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 2004, št. 52, str. 19

Rudeži so se v Ribnici ustalili. Poleg ostalih posesti, ki so jih imeli v lasti, je bila njihovo središče prav Ribnica oz. ribniški grad.⁴⁹ Mnogokrat jih najdemo tudi med narodnimi buditelji.⁵⁰

Rudeže je v Ribnici zadržalo prav gotovo to, kar je bil tudi njihov glavni vir preživetja – obsežni gozdovi. Po nastanku Kraljevine SHS je prav Anton Rudež postal predsednik Zveze lesnih proizvajalcev Jugoslavije.

Les je v življenju ribniških graščakov predstavljal zelo pomemben delež njihovega gospodarstva. To je razvidno tudi iz tega, da so se Rudeži v tej smeri izobraževali. Tako je že Teodor dal svojega sina Antona študirat gozdarstvo na Dunaj.

Ribniški grad za časa Rudežev.

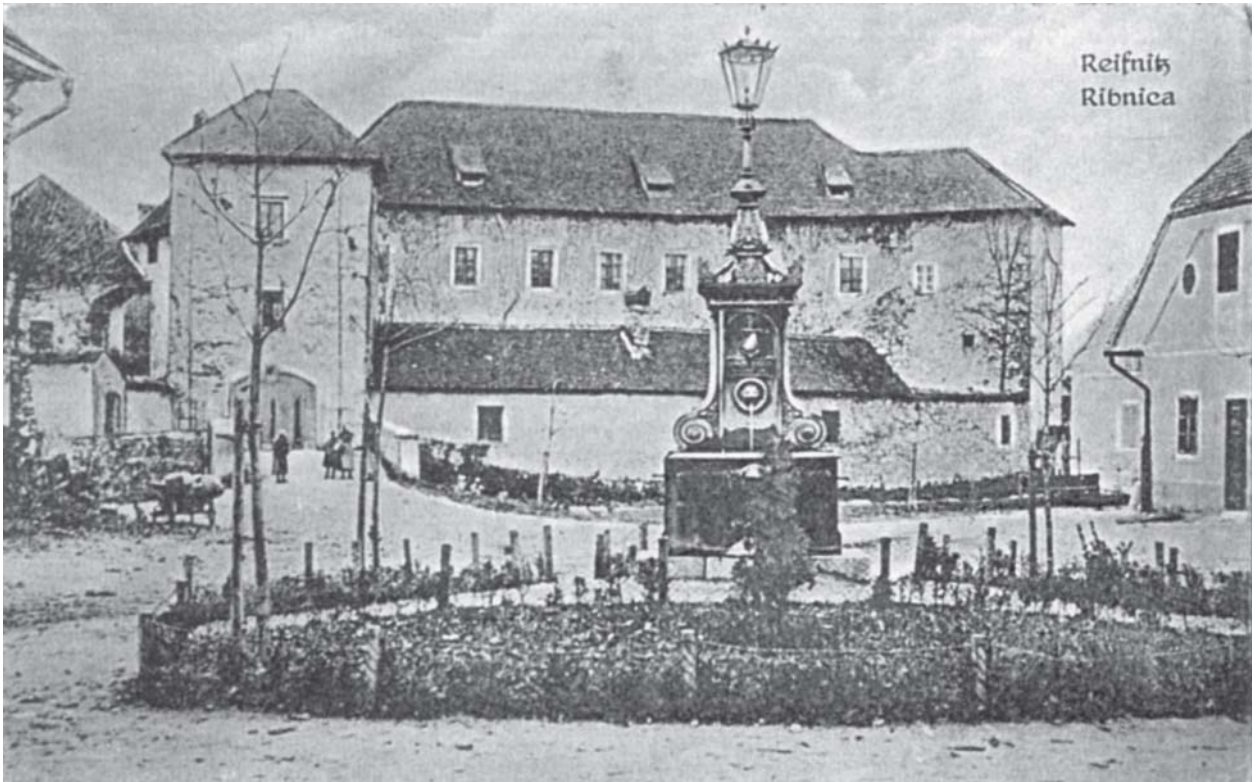
(Zbirka razglednic Muzeja Miklova hiša.)

49 Tam so živeli vse do leta 1937, ko so grad prodali takratni jugoslovanski državi, sami pa so se preselili v svojo vilo na Ugarju.

50 Anton Rudež je bil velik prijatelj z Valentinom Vodnikom. Verjetno sta se spoznala leta 1793, ko je bil Valentin Vodnik kaplan v Ribnici, Anton pa novi oskrbnik gradu (po nekih podatkih naj bi se poznala že prej). Prijateljstvo se je nadaljevalo tudi potem, ko je bil Vodnik prestavljen v Bohinj. O Rudežu piše tudi Stanko Vraz, ki ga omenja kot poznavalca slovanskih narodov. Jožef I. Rudež, sin Antona Rudeža, je študiral na Dunaju, kjer je bil njegov mentor Jernej Kopitar. S Kopitarjem je 19-letni Jožef med letoma 1812 in 1814 potoval preko Dunaja, Prage, Dresdna do Weimarja, kjer je obiskal slovitega poeta Goetheja. Obiskal je tudi Karlove Vari ter se preko Nürnberga, Münchna in Innsbrucka vrnil nazaj v Ribnico. Imel je bogato knjižnico. Zbiral je tudi slovenske narodne pesmi ter sodeloval z Emilom Korytkom pri izdaji prve zbirke slovenskih narodnih pesmi. Tudi ostali potomci so se udejstvovali v političnem in kulturnem življenju dežele Kranjske. Teodor Rudež je bil poslanec Kranjskega deželnega zbora in prav tako njegov sin Anton, ki je kar nekajkrat kandidiral pri liberalni stranki in bil izvoljen. Ravno ta Anton Rudež je opustil nemški zapis imena Rudesch.

Park pred gradom z vodnjakom, ki je na tem mestu stal do leta 1917.

(Zbirka razglednic Muzeja Miklova hiša.)

Sredi svojih gozdov v Veliki gori v Jelenovem žlebu je Anton leta 1900 postavil moderno parno žago. Kasneje je tudi Anton svojega sina, soimenjaka Antona ml., poslal na študij gozdarstva: najprej je študiral na Dunaju, nato še v Zagrebu. Anton ml. je skupaj z bratom Markom še za življenje svojega očeta ustanovil lesno podjetje, ki je trgovalo s Severno Afriko, Italijo in Anglijo. Zaradi lažjega trgovanja sta Anton in Marko leta 1934 lesno parno žago prestavila iz Jelenovega žleba v Ribnico, v neposredno bližino železniške postaje. Poleg žage si je Marko zgradil svojo hišo. Njegov brat Anton, ki je prevzel ribniško gospostvo pa si je v bližini Ribnice na Ugarju zgradil novo hišo, ribniški grad pa je leta 1937 prodal takratni jugoslovanski državi.⁵¹

---

51 Anton Rudež je umrl že naslednje leto in zapustil ženo in sina edinca starega komaj tri leta. Danes je lastnik posestva na Ugarju Antonov vnuk Jurij Rudež.

NOVA ŠOLA, NOVA CERKEV

Stari šolski prostori so postajali premajhni, zato so morali učitelji šolarje poučevati tudi po zasebnih hišah. Ker je število učencev še vedno naraščalo, je občina leta 1846 kupila hiše ob cerkvi in na njihovem mestu naslednje leto zgradila novo šolsko stavbo.⁵² Leta 1848 je v to novo šolo prišel kot nadučitelj gospod Josef Raktelj. V njegovem obdobju se je šola še bolj razvila in tudi število učencev se je povečalo. Josef Raktelj se je poleg poučevanja ukvarjal tudi s pisanjem pedagoških del ter bil aktiven član ribniške čitalnice in dolgoletni pevovodja njenega zbora. Pri vodenju šolstva se je Raktelj povezoval s takratnim dekanom Holzapflom. Dekan Holzapfel je bil očitno ambiciozen mož, saj se je v času svojega dekanovanja v Ribnici lotil zidave nove cerkve, kljub temu da se je menda, kot pravijo viri »... skoraj dvajset let na to mislilo, kako bi se nova zidala ...«. ⁵³ Stara je bila zaradi številnih poškodb dotrajana in menda tudi za vse vernike premajhna. Glede zidave cerkve se je spletlo v Ribnici mnogo zgodb. Vsekakor lahko rečemo, da je bila dokaj hitro končana. Seveda pa je takšna velika cerkev potrebovala tudi veliko opreme, temu so Ribničani namenili nekaj naslednjih desetletij.

*Ribniški trg ob prelomu
19. v 20. stoletje z novo
cerkvijo in šolo na desni.*

*(Zbirka razglednic Muzeja
Miklova hiša.)*

52 To je deloma prostor, kjer danes stoji Zadržni dom.

53 Arnšek, Rosalía Maria: Miklovi. Ribnica na Dolenjskem. Diplomsko delo. Ljubljana, 2003, str. 22

Gostilna pri Cenetu v Ribnici

Cenetova hiša.

(Razglednico hrani Knjižnica
Mirana Jarca Novo Mesto.)

NARODNO PREBUJANJE

Revolucionarno leto 1848 Ribnici ni prineslo nobene revolucije. So se pa posledice tega dogajanja zaznale nekoliko kasneje, v drugi polovici devetnajstega stoletja, ko je tudi tu, tako kot drugod, prebujanje narodne zavesti sprožilo živahno društveno življenje. Ribniška Narodna čitalnica je dobila svoja prva potrjena pravila leta 1870, prostore je imela v dvorani Cenetove hiše. Skrbela je za ljudsko knjižnico in javno čitalnico, prirejala je gledališke predstave, javne veselice in plesne vaje in maškarade. V prvih pravilih Narodne čitalnice v Ribnici je zapisano, da je njen namen branje časopisov in knjig, pisanih v raznih evropskih jezikih ter »razveseljevanje v besedah, plesih, igrach gledaliških in drugih«, ne vtika pa se v nobene politične zadeve. »Ud« čitalnice je lahko »vsak spodobnega obnašanja in pošten državljan«, ki ga sprejme čitalniški odbor.⁵⁴

Društveno delovanje čitalnice je bilo razdeljeno na dve področji: na znanost in umetnost ter na zabavo. Imela je nalogo vzdrževati ljudsko knjižnico z javno čitalnico v Ribnici, poleg tega pa je ustanavljala stalne in potujoče knjižnice po domačem političnem okraju.

54 Vovko, Andrej: Ribniška društva do leta 1918 v luči njihovih pravil. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, l. 1982, št. 2, str. 122

Na področju umetnosti so »prirejali gledališke predstave, vzdrževali igralsko šolo, skrbeli za igralski naraščaj ter prirejali umetniške razstave«. Kar se tiče zabave, je bilo v pravilih določeno, naj čitalnica prireja »javne veselice in ples, plesne vaje ter maškarade, zabavne izlete in goji vse športe«. ⁵⁵

V Ribnici je od leta 1886 delovala moška podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda, ki se ji leta 1898 pridružila tudi ženska podružnica. Njen namen je bil vsestransko podpiranje in pospeševanje slovenskega šolstva na katoliško narodni podlagi. ⁵⁶

Od leta 1890 je v Ribnici delovala tudi Prostovoljna požarna obramba, ki je poleg osnovnega poslanstva, varovanja pred ognjem, v določeni meri opravljala tudi kulturno in prosvetno poslanstvo. Leta 1893 se je ustanovil Tamburaški zbor.

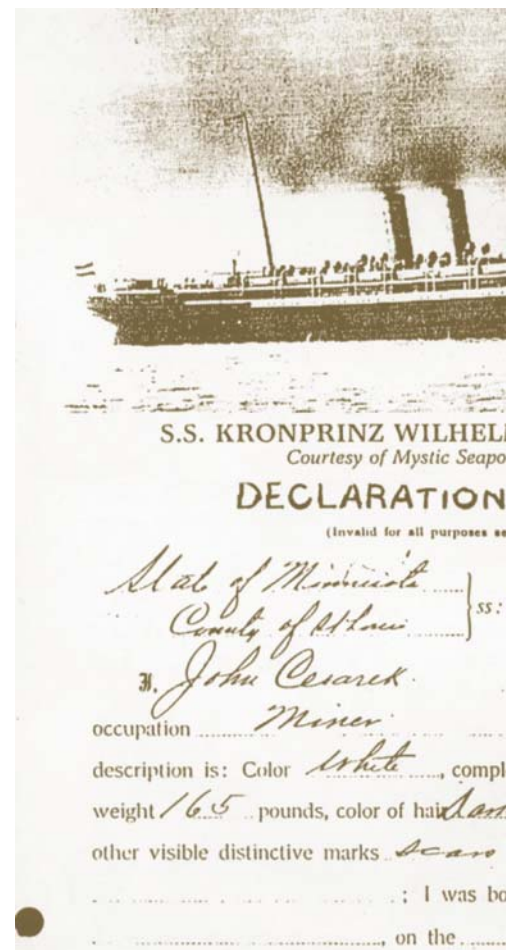
Leta 1909 je bilo ustanovljeno Glasbeno društvo, ki je razbremenilo čitalnico ukvarjanja z glasbeno dejavnostjo. Očitno je tudi v Ribnici, tako kot tudi drugod v Avstro Ogrski monarhiji, v zadnjih letih njenega obstoja prihajalo do trenj, tako so leta 1909 v Ribnici kot protiutež že delujoči čitalnici ustanovili Slovensko katoliško javno knjižnico.

VLAK ... MOŽNOST BOLJŠEGA ŽIVLJENJA

Konec stoletja je mimo krajev prisopihal železni voz, ki je majhen trg Ribnico in njegovih 1055 duš povezal s središčem takratne Evrope – Dunajem. Proga proti Kočevju naj bi imela v prvi vrsti gospodarski pomen, saj bi odprla pot do nahajališč rjavega premoga v Kočevju, hkrati pa je pospešila izvoz lesa in lesenih izdelkov s Kočevskega in iz Ribniške doline. Leta 1887 so bili načrti dokončno potrjeni in sprejeta je bila trasa proge. Pričakovanja ob gradnji proge so bila zelo velika. 27. septembra 1893 so slavnostno odprli prvi odsek dolenjskih železnic: progo iz Ljubljane prek Grosupljega in Ribnice do Kočevja. Novosti vedno dajo nov zalet in tudi v Ribnici je nova vez s svetom spodbudila precej optimizma in smelih načrtov.

V prvem letu po izgradnji pa je železniška proga povzročala tudi mnogo težav, saj so se ljudje nanjo le s težavo navadili. Teden dni po odprtju proge je na cestnem prehodu blizu Ortneka prišlo do prve nesreče: trčila sta tovorni vlak in poštni voz, ki je opravljal svojo zadnjo vožnjo. Nesreče so se dogajale tudi kasneje, saj so se kmetje le s težavo navadili na nova pota in prehode. ⁵⁷

Prav gotovo je odprtje proge za Ribnico pomenilo lažjo in hitrejšo povezavo s svetom. Z ribniške postaje so izvažali les, seno, drva, govejo živino in svinje ter fižol v Italijo in Avstrijo. Krošnjarjem, ribniškim prodajalcem lesenih izdelkov, je olajšala pot in tovorjenje suhe robe po svetu.

55 prav tam

56 prav tam, str. 124

57 Vodopivec, Peter: Prispevek k zgodovini kočevske železnice. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, l. 1982, št. 2, str. 120

**Železniška postaja
Ribnica.**

(Razglednico hrani Knjižnica
Mirana Jarca Novo Mesto.)

**Izjava o namenu, ki jo je
ob vstopu v ZDA izpolnil
John (Janez) Češarek.
Janez se je leta 1906
pridružil bratu Franku, ki
je v Ameriko odpotoval že
leto poprej. Frank se je
naselil v severni Minnesoti,
kjer je živel in delal kot
rudar. Tudi Janez je dobil
službo v rudniku.**

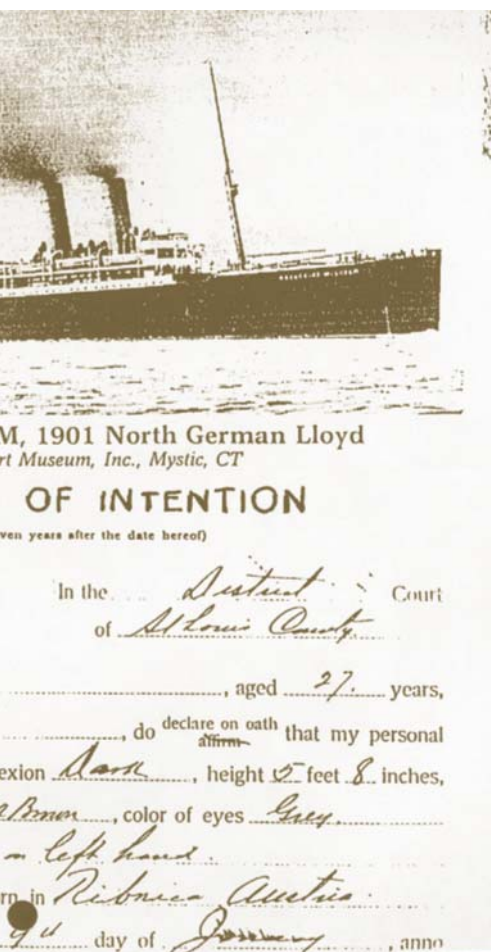
(Z razstave Muzeja Miklova
hiša »V Ameriko!«
Fotodokumentacija Muzeja
Miklova hiša.)

Mnogi Ribničani so prihod vlaka izkoristili kot hitrejšo pot do boljšega življenja, ki jih je čakalo na oni strani Atlantika. Klic »V Ameriko!« je marsikoga prepričal, da je vzel kovček in šel ... Med prvimi izseljenci iz Ribniške doline v Ameriko je prav gotovo Andrej Andoljšek z Velikih Poljan, ki je leta 1860 prišel k škofu Baragi in tri leta misijonaril v njegovi škofiji. V Ameriko je prispela tudi Andoljškova sestra, ki je kuhala Baragi.⁵⁸

Cilj večine izseljencev v času izseljenske mrzlice je bila Amerika. Obljubljena dežela je postala dom milijonom Evropejcev, med njimi je bilo veliko Slovencev. Najbolj množični odhodi Slovencev so bili na prelomu iz 19. v 20. stoletje. V prvem desetletju 20. stoletja naj bi tako v Ameriko prišlo okrog 100.000 Slovencev. Kar vsak četrti Slovenec naj bi zapustil svoj dom, med njimi naj bi bil vsak drugi doma z Dolenjske. Iz ribniške župnije se je v Ameriko izselilo 1158 ljudi, rojenih do leta 1910. V novi domovini jih je ostalo 1072.⁵⁹

Največ izseljencev iz Ribniške doline se je naselilo v Clevelandu, v državi Ohio.

58 Friderik Irenej Baraga, slovenski misijonar. Leta 1830 je odšel v ZDA misijonarit med Indijance. Napisal je več nabožnih knjig in v nemščini knjigo »Zgodovina, značaj, šege in običaji severnoameriških Indijancev«. Pomembni sta predvsem njegova slovnica in slovar očipvejskega jezika, v tem jeziku je napisal tudi nekaj nabožnih knjig.

59 Kante, Viktorija: »V Ameriko!«. Izseljevanje iz ribniškega področja do druge svetovne vojne. Diplomsko delo. Ljubljana, 2002, str. 76

ŽIVLJENJE V RIBNIŠKEM TRGU
V DRUGI POLOVICI 19. IN
PRVI POLOVICI
20. STOLETJA

(Iz zbirke razglednic Muzeja Miklova hiša.)

Trg Ribnica je bil od nekdaj upravno, kulturno in cerkveno središče doline. V ribniškem trgu so bile trgovine, upravne službe, notarji, obrtniki, gostilne. Večina lastnikov hiš v trgu so bili kmetje s svojo živino, zemljo in gozdom. Mnoge trške hiše so pod svojo streho sprejemale podnajemnike, ki so poleg hlapcev, dekel, služkinj in dninarjev bili tudi učitelji, pismonoša, nočni čuvaj, šivilja, občinski uslužbenci, delavci idr.

Pomembno središče, ne le duhovno, temveč tudi posvetno, je bila cerkev, okoli katere se je vse vrtelo: veliki državni prazniki, osebni prazniki, krajevni prazniki, zakramenti.

Poleg dekana, ki je imel močan vpliv na lokalno skupnost, je bil nedvomno pomembna osebnost tudi graščak.

Sejmi v Ribnici

Ribniški trg je imel tedenske sejme kot posebno trško svoboščino. Že v 16. stoletju naj bi si Ribničani postavili svoje sejmišče, ki so ga Ribničani poimenovali "kavmav" (verjetno izhaja ta beseda iz nemške »kaufen« in »die Mauer«).

Zaradi različnih vzrokov, predvsem zaradi pogostih turških ropanj, sejmi pojenjujejo in v 18. stoletju so jih purgarji želeli pridobiti nazaj. V dokaz za to, da so od nekdaj že imeli sejme, izpričujejo ravno z dejstvom, da »...»kavmav« stoji v Ribnici že nad 200 let in je do današnjega dne ohranjen vedno v dobrem stanju...«. Po več letih prigovarjanj le dobijo dovoljenje za tedenske sejme. Ribničani so svoje tedenske sejme imeli ob ponedeljkih. Leta 1841 je cesar Ribničanom kot trški občini dovolil pet letnih in živinskih semnje. Ko se je začela redna prodaja prek trgovin, so sejmi začeli propadati.

Do druge svetovne vojne se je od tedenskih sejmov ohranilo tedensko prodajanje leskovih palic na Cenetovem dvorišču vsak ponedeljek ter letni in živinski sejmi (2. januar, na ponedeljek po beli nedelji, na kresni dan 24. junija, na prvi ponedeljek po 2. avgustu in na 21. septembra).

(Razglednico hrani Knjižnica Mirana Jarca Novo Mesto.)

Podiranje stare trške lipe
 Staro lipo, ki je stala na trgu pred dekliško šolo, so leta 1910 posekali. Podiranje drevesa je trajalo dva dni. Slovo od stare lipe »ponosa ribniškega trga« so ovekovečili tudi s fotografijo.

(Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša. Fotografija je v zasebni lasti.)

Tržanke ob čaju.

(Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša.)

Tržani so radi posedali na svojih lesenih klopcah pred hišami in budno spremljali dogajanje na trgu. Opazovali so furmane, ki so vozili skozi trg in so se pogosto ustavljali v številnih gostilnah, se okrepčali in nadaljevali pot, krošnjarje, ki so se vračali s svojih prodajnih poti, polni vtisov in doživetij. Ribniški trški moški so ponavadi nosili belo srajco, telovnik, suknjič in hlače. Glave so pokrili s klobuki. Tržanke so se oblačile v dolga krila. Život je bil tesno oprijet, spodaj pa se je krilo razširilo. Ogrinjale so se s pletenimi pletji. Rade so imele dolge šale s svilenimi resami – »franžami«, šerpe, to so bila pokrivala za varovanje pred mrazom in za lepotičenje. Pred sončno pripeko so se »ta nobel tržanke« varovale s senčniki.⁶⁰

60 Arnšek, Rosalia Maria: Miklovi. Ribnica na Dolenjskem. Diplomsko delo. Ljubljana, 2003, str. 43

**Začetek 20. stoletja
pripelje v Ribnico prvi
avto.**

(Zbirka razglednic Muzeja
Miklova hiša.)

NOVOSTI V TRGU

Že konec 19. stoletja se je napovedovalo obdobje mnogih tehničnih sprememb. Poleg vlaka, ki so se ga v Ribnici že navadili, se je pojavilo novo prevozno sredstvo, avtomobil. Ponosna lastnica prvega avtomobila v Ribnici je bila graščakova žena, Olga Kozler Rudež. Prav gotovo je pomenil pravo atrakcijo. Leta 1909 je Ribnica dobila električno razsvetlavo po zasebnih hišah. Z elektrifikacijo so prihajale tudi druge novosti, npr. film. Jože Mihelič, ki je v Ribnici živel od leta 1908 do 1915, se je spominjal:

» Ena najbolj privlačnih pridobitev, ki so prišle z elektriko, so bile »gibajoče se slike«, kino, ki ga je v naš kraj prinesel potujoči cirkus. Gledanje filma na velikem platnu zunaj na prostem je iz gledalcev izvabljal glasove začudenja in nejevere. Tudi tukaj je bilo nekaj ljudi, ki so izjavljali, da je bil ta čudež sodobne znanosti delo hudiča in peklenskih sil.«⁶¹

---

61 Küzmič, Mihael: Odras Skubičevega časa v spominih ameriškega rojaka prof. dr. Jožeta L. Miheliča. V: Dekan in zgodovinar Anton Skubic. 1876 - 1940. Ribniški zbornik I.. Ribnica: Občina Ribnica, 2000, str. 95–100.

SEJMI, GOSTILNE IN NOČNI ČUVAJ

*Pogled na Ribnico v
začetku 20. stoletja.*

Na rednih sejmi, ki so se odvijali štirikrat letno, so se poleg prodajalcev suhe robe in ostalih ribniških obrtnikov pojavljali tudi prodajalci in obrtniki, ki so prišli od drugod. Na sejmi so prodajali tudi živali: krave, konje, ovce. To je bil pravi praznik. Iz vseh okoliških vasi so ljudje na ta dan prišli v Ribnico kazat se v novih oblekah, kaj nakupit, sklepat nove kupčije in pogodbe. V teh dneh so se sklepale različne pogodbe, tudi predporočne, ki so jih kasneje potrdili pri notarjih. Vsekakor pa je bilo vsako uspešno kupčijo potrebno tudi primerno zapečatiti v eni od številnih ribniških gostiln. Še danes se ve, da je bila nekoč v trgu vsaka druga hiša gostilna. Gostilne so nosile hišna imena: Cenetova, Miklova ter Slemenčeva, Pakiževa, Prajerjeva, Miheličeva, Škrabčeva, Oničeva. Ker je bilo toliko gostiln v trgu, so se Ribničani večkrat šalili, da če ne bi hodili gostilničarji eden k drugemu v goste, bi gostilne že zdavnaj propadle. Verjetno je takšno število gostiln narekovala sama lega trga in potrebe voznikov, ki so se morali odpočiti in okrepčati med dolgo vožnjo.

*(Zbirka razglednic Muzeja
Miklova hiša.)*

Na ribniškem trgu sta stala dva litoželezna vodnjaka s svetilko, eden v parku pred Miklovo hišo, drugi pred cerkvijo. Oba vodnjaka so obkrožali kostanji. Ob koncu prve svetovne vojne ju je čakala ista usoda kot cerkvene zvonove, odpeljali so ju za potrebe vojske, ker je zmanjkovalo orožja.

Nočni paznik, ki je skrbel za red v trgu, je imel številne naloge. Umirjal je »veseljake«, ponoči se je sprehajal po kraju in varoval tržane pred ognjem in tatovi ter vsako uro obveščal ljudi, koliko je ura ali pa jih opominjal:

**Ribniški purgarji na
Cenetovem dvorišču.**

(Fotodokumentacija Muzeja
Miklova hiša. Fotografija je v
zasebni lasti.)

»Poslušajte purgarji,
rešetarji in lončarji ura je devet.
Var`te ogenj, var`te luč –
Bug nam da sujo pomuč!«⁶²

**Ribnica po nedeljski
maši.**

(Zbirka razglednic Muzeja
Miklova hiša.)

62 Pesem nočnega čuvaja, del pesmi Ribniška himna.

Ribniški trg s preloma 19. v 20. stoletje z ene ...

... in druge strani. (Zbirka razglednic Muzeja Miklova hiša.)

Perice ob Bistrici.

REKA BISTRICA

*(Razglednico hrani Knjižnica
Mirana Jarca Novo Mesto.)*

Bistrica je najdaljša kraška reka v Ribniški dolini, ki teče skozi Ribnico. Kraju je pomenila vir življenja. Mlinarjem je služila za mletje moke, pericam za pranje perila, kmetje so v njej napajali živino, otroci pa so v in ob njej našli več kot dovolj zabave in veselja.

***Napajanje živine**
Kljub urejenemu
napajališču so govedo še
vedno napajali v Bistrici.*

*(Zbirka razglednic Muzeja
Miklova hiša.)*

Bistrica poleti

Poletni vodostaj Bistrice je otrokom segal do gležnjev, ob deževju pa je Bistrica tako narasla, da je poplavila celo ribniški trg. (Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša. Fotografija je v zasebni lasti.)

Ribniško kopališče.

(Fotodokumentacija Muzeja
Miklova hiša. Fotografija je v
zasebni lasti.)

Ne smemo pozabiti na mesarje in gostilničarje, ki so jim bile debele plasti ledu na Bistrici potrebne za njihove ledenice.

Na levem bregu Bistrice, v smeri proti Mlaki, je ribniško »olepševalno društvo« že pred prvo svetovno vojno uredilo kopališče na prostem »*leseno barako z osmimi kabinami, kasneje pa so na istem mestu*« postavili »*novo, takrat moderno kopališče na prostem z 22 kabinami, ležišči za sončenje in igrišči*«. ⁶³

Z lesene ploščadi za sončenje so po lesenih stopnicah sestopali do vode. Ker je bila struga Bistrice plitva, so jo poglobili, tako da je nastal tolmun, breg reke pa so utrdili s škarmo. Kabine, ki so bile na kopališču, so ponavadi najemale trške družine.

Po Bistrici pa so pluli tudi s čolni. Ob povodnji, Bistrica je namreč pogosto poplavljala, so včasih z njimi pluli celo po trgu. Ravno zaradi tega se je Ribnice verjetno prijelo ime Ribniške »Benetke«.

---

63 Arnšek, Rosalia Maria: Miklovi. Ribnica na Dolenjskem. Diplomsko delo. Ljubljana, 2003, str. 137

*JOR - Jaka Oražem
Ribnica, tovarna
telovadnih in športnih
rekvizitov.*

*(Fotodokumentacija Muzeja
Miklova hiša. Fotografija je v
zasebni lasti.)*

UTRIP ŽIVLJENJA NA TRGU

Ribničani so se zbirali v številnih društvih in skupaj prirejali številne veselice in gledališke igre. Vedno se je kaj dogajalo. Šole, deška in dekliška, so v času šolskega pouka poskrbele za živahno življenje v trgu, ko so se otroci med odmori in pred odhodom domov zbirali in igrali. Ko so leta 1907 na Kolodvorski ulici zgradili novo stavbo za deško šolo, so v stavbi v trgu poleg cerkve ostale le deklice. Leta 1925 je poleg deške šole zrasla še ena nova šolska stavba, meščanska šola.

Poleg Rudeževe trgovine z lesom je s svojo prodajo preko ribniških meja segala tudi ribniška tovarna JOR, tovarna gimnastičnih in športnih rekvizitov. Vse do leta 1941 je tovarna JOR izdelovala zelo kvalitetno telovadno orodje, medicinske pripomočke in tudi kmetijsko orodje.

V začetku 20. stoletja je z obratovanjem pričela tudi ribniška Opekarna. Opekarna je bila v lasti ribniških »purgarjev«, firme Peterlin in tovariši. Zaposlovala je okoli 100 delavcev.⁶⁴

---

64 Tovarna JOR in Opekarna sta delovali na Veliki Mlaki, poleg tega je bilo na Mlaki tudi Usnjarstvo Burger. To so bila tri velika podjetja, tako da lahko sklepamo, da je v obdobju prve polovice 20. stoletja Velika Mlaka predstavljala ribniško industrijsko cono. Še danes je tu veliko malih zasebnih podjetnikov.

**Prvi ribniški sokoli na
»pešizletu v Velikih Laščah
14. 6. 1908«.**

*(Zbirka razglednic Muzeja
Miklova hiša.)*

**Orli pred vhodom v svojo
dvorano med Dekliško šolo
in Miklovo hišo.**

*(Fotodokumentacija Muzeja
Miklova hiša. Fotografija je v
zasebni lasti.)*

Ko se je konec 19. stoletja začelo razvijati politično življenje, so se začela »razvijati« tudi nasprotja med političnimi strankami. Ribničani so se delili na liberalne in klerikalne in se v skladu s svojim prepričanjem vključevali v lokalne organizacije, društva. Pod vplivom čeških telovadnih društev sta se v začetku 20. stoletja tudi v Ribnici razvili telovadni društvi Sokol in Orel. Sokoli in Orli so svojo »moč« manifestirali s svojimi telovadnimi nastopi na prostem, v paradah, kjer so strumno korakali v izborni krojenih uniformah, fantovskih in dekliških.

Število prebivalcev v trgu se v času druge polovice 19. stoletja in prve polovice 20. stoletja ni bistveno spreminjalo. To je obdobje »izseljeniške mrzlice«, iz trga se je v obdobju 1860 do 1910 izselilo v Ameriko 135 oseb.

LETO	ŠTEVILO HIŠ	ŠTEVILO PREBIVALSTVA	VERA		JEZIK			
			Kat.	Prot.	SLO	NEM	tujci	drugo
1860	141	936						
1880	146	1003	1002	1	972	29		
1890	150	1014	1013	1	998	7		
1900	144	1055	1055		1035	16		
1910	163	1062	1061	1	1037	5	10	10
1931	1111							

Podatki iz razpredelnice so povzeti po Repertorijih za Kranjsko.

Suha roba, ki je spremljala ribniškega človeka skozi stoletja, je zaznamovala tudi življenje v trgu. Čeprav se je izdelovala predvsem na podeželju, so se tudi tržani zavedali te krajevne posebnosti in jo s ponosom poudarjali. Ob posebnih svečanih priložnostih so trg okrasili s suhorobarskimi »okraski«.

**Ribnica v začetku 40-ih
let 20. stoletja.**

(Fotografija Ribnice fotografa
Jožeta Petka, fotodokumen-
tacija Miklova hiša.)

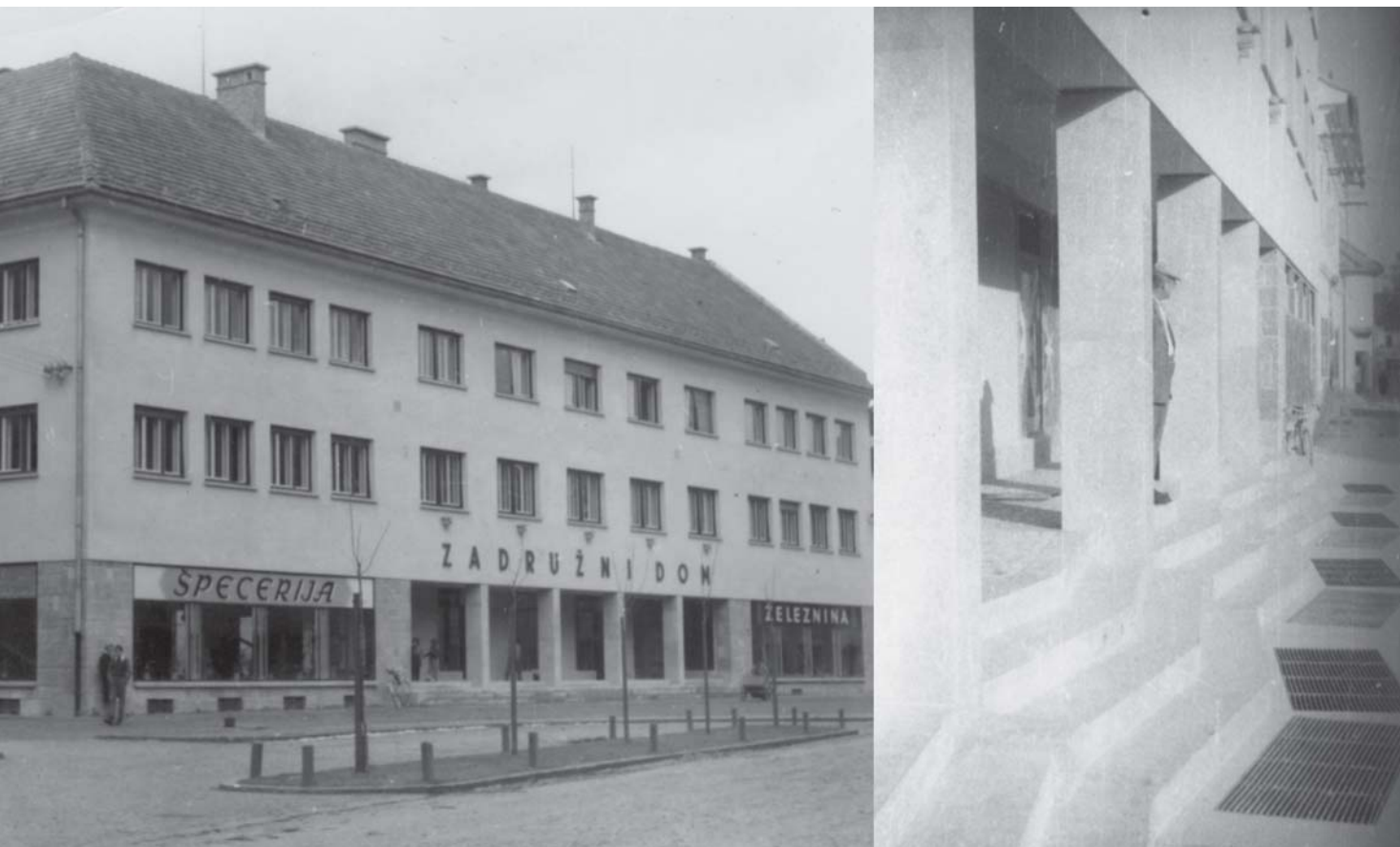

RIBNICA V DRUGI POLOVICI
20. STOLETJA

V duhu socialističnega samoupravljanja so Ribničani postavili sodoben Zadrुžni dom. Načrte za trgovsko zadrुžni dom je izdelal ribniški stavbenik Alojzij Hren. Nov Zadrुžni dom je imel moderen izgled, ki so ga poudarile cikcakaste stopnice, ki jih danes ni več.

(Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša. Fotografija na desni je v zasebni lasti.)

ZADRUŽNI DOM IN NOVI CERKVENI ZVONIKI

Nobena od svetovnih vojn tudi Ribnici ni prizanesla.

Po drugi vojni se je življenje spet pričelo umirjati. Stavbe, ki so bile med vojno poškodovane, so Ribničani obnovili. Stožčaste zvonike farne cerkve sv. Štefana so nadomestili novi zvoniki po načrtih arhitekta Jožeta Plečnika. Na mestu, kjer je nekoč stala Dekliška šola, dekanova posojilnica z dvorano ter Pirkovičeva trgovina,⁶⁵ je zrasel Zadrुžni dom. Grad, ki je bil ob koncu vojne poškodovan, so obnovili le deloma.⁶⁶ Obnovljena grajska stolpa so povezali z novim hodnikom, osrednjo stavbo gradu so podrli in pustili le temelje kot označitev, kje je stala. Pod novim hodnikom so uredili letno gledališče. Leta 1961, ko je bila prenova gradu končana, je v obnovljenih prostorih dobil svoje domovanje novo ustanovljeni

65 Pirkovič je imel trgovino krajši čas. Pred drugo svetovno vojno je bila v tem prostoru Zadrुžna trgovina. Pirkovič, ki je bil sprva najemnik v tej stavbi, je očitno v tistih letih dobro zaslužil in si zato kupil novo lepo stavbo na drugi strani trga, kjer je uredil svojo novo trgovino.

66 V gradu je pred vojno prebivala jugoslovanska vojska. Med vojno je grad služil različnim namenom: ob začetku vojne je bila v njem starojugoslovanska vojska, kasneje italijanska bolnica, leta 1943 partizanska bolnica. Ob koncu vojne je bil poškodovan in ni bilo interesa za popolno obnovo.

ribniški muzej s stalno postavitvijo razstave *Suha roba in lončarstvo* ter kavarna.⁶⁷ To je bilo tudi leto prvega Ribniškega festivala, ki je zaznamoval šestdeseta leta v Ribnici. V delu grajskega prostora so že pri obnovi predvideli tudi park kulturnikov, kjer bi predstavili številne slavne može in žene Ribniške doline. Idejo so udejanjili v začetku osemdesetih let. Šestdeseta leta je zaznamovala tudi dodatna turistična ponudba kraja s trgovino s spominki »Spominkarstvo«. Spominkarstvo, ki je takrat zelo cvetelo, je preseglo meje takratne države Jugoslavije. Ponudba ni mogla več zadostiti povpraševanju. Leta 1968 je iz Italije, kjer so jih tiskali, prispelo prvih 40 barvnih turističnih prospektov ribniške občine, ki je takrat obsegala še današnji občini Sodražica in Loški Potok.

Bistrico so regulirali in konec šestdesetih let umirili njen tok. Zadnja velika poplava je bila še leta 1966. Leta 1969 je bila na Kolodvorski ulici poleg nekdanje deške in meščanske šole s pomočjo samoprispevkov občanov zgrajena nova stavba ribniške osemletke. Slavnostna otvoritev nove stavbe Osnovne šole dr. Franceta Prešerna je bila 8. marca, na dan žena.

Koslerjev grad v Ortneku je po vojni postal družbena lastnina, prav tako Rudeževa vila na Ugarju. Ortneški dvorec je imela v najemu Občina Pula, sem so pošiljali otroke iz svoje občine na počitnikovanje, stavba je vidno propadala. Vilo na Ugarju je upravljala Uprava za notranje zadeve iz Ljubljane, ki jo je uporabljala v svoje namene.

Obnovljeni ribniški grad in novi cerkveni zvoniki simbolno predstavljajo kulturno in duhovno središče doline.

(Razglednico hrani Knjižnica Mirana Jarca Novo Mesto.)

67 Proti koncu sedemdesetih je občina Ribnica te prostore uredila. Po prenovi leta 1978 je v njih dobila možnost razstavljanja Petkova galerija, ki je imela že od svoje ustanovitve 1972 stisko s prostorom, hkrati je prostor služil za poročne obrede. Poročna dvorana je ostala v teh prostorih do danes.

OBIŠČITE RIBNICO V FESTIVALSKIH DNEH!

Program
1. Ribniškega festivala

10.—17. IX. 1961

V POČASTITEV 20-OBLETNICE LJUDSKE
VSTAJE NARODOV JUGOSLAVIJE
V OBČINI RIBNICA

Vabilo na Ribniški festival leta 1961
Ribniški festival je bil eden prvih festivalov v Sloveniji.

(Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša.)

Razglednica Ribnice.

(Razglednico hrani Knjižnica Mirana Jarca Novo Mesto.)

Pluženje s konjsko vprego
Takšno je bilo pluženje snega po Ribnici konec šestdesetih let ...

(Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša. Avtor fotografije Drago Mohar, 1969.)

RIBNIŠKA PODJETJA, ŠPORTNIKI IN KULTURA

V šestdesetih letih so se tudi v gospodarstvu postavljali temelji, na katerih je v sedemdesetih letih prišlo do pravega razcveta. Kovinsko podjetje se je konec šestdesetih let »pobralo« in na presenečenje vseh začelo svoj bliskoviti vzpon. Leta 1968 se preimenuje v RIKO. Podjetje LIP Ribnica se po začetnih neuspehih leta 1962 združi s še tremi podjetji v takratni občini v INLES Ribnica. Konec šestdesetih je INLES dosegel izreden uspeh. Prav tako so bila takrat uspešna tudi podjetja PLETILNICA Sodražica in SUKNO Jurjevica. V začetku sedemdesetih se ustanovita še dve podjetji, pomembni za Ribnico, EUROTRANS in ITPP – industrija termičnih aparatov, žičnih pletiv in plastike.

Velika in uspešna podjetja so mnogim dajala zaslužek in omogočila dobro življenje doma, a kljub temu so mnoge zvalili obljubljeni dobri zaslužki na delo v tujino, predvsem v Zahodno Nemčijo. Večina »gastarbajterjev« je imela svoje družine tukaj, doma, zato so se vračali k njim ob daljših vikendih ali praznikih.

Ribniška dolina je lovila korak s hitrim razvojem sodobnega časa.

... le nekaj let kasneje, ko so proizvodi podjetja Riko obsegali raznoliko mehanizacijo, med drugim pluge se je po Ribnici plužilo z »ribniškimi plugi«.

(Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša. Fotografija je v zasebni lasti.)

Razglednica Ribnice.

(Razglednico hrani Knjižnica
Mirana Jarca Novo Mesto.)

V sedemdesetih so zrasle številne nove stavbe, zdravstveni dom, športni center. V tem obdobju je Ribnica dobila tudi svoj prvi trgovski center, blagovno hišo Mercator. Proti koncu leta 1975 so dogradili in svečano odprli novi Dom JLA (Jugoslovanska ljudska armada). Po odprtju je za nekaj časa postal center dogajanja v kraju. V njem so se odvijale različne prireditve, proslave, likovne razstave, koncerti, predvajali so se filmi. Takratni časopisi so poročali »... v ribniški občini skoraj ni kulturne, športne, politične pa tudi zabavne in druge dejavnosti, ki ne bi bila bolj ali manj tesno povezana z Domom JLA. Dom namreč ni odprt le za pripadnike JLA, ampak za vse delovne ljudi in občane ...«⁶⁸

Šport je v življenju Ribničanov predstavljal pomembno mesto. Planinci, jamarji, kegljači, plavalci, vse aktivnosti bi težko naštel na tem mestu, vendar pri obravnavanju tega obdobja ne smemo izpustiti rokometu, ki je za Ribničane nekoč in danes pomenil središče športnega dogajanja. Še danes so ribniški rokometiši med državnimi reprezentanti.

Rokometni klub Inles-Riko in smučarski skoki v Loškem Potoku.

(Fotodokumentacija Muzeja
Miklova hiša. Avtor fotografij
Drago Mohar.)

68 Dolenjski list, 7. 10. 1976, str. 17

**Sprevod Ribniškega
semnja.**

(Fotodokumentacija Muzeja
Miklova hiša. Fotografija je v
zasebni lasti.)

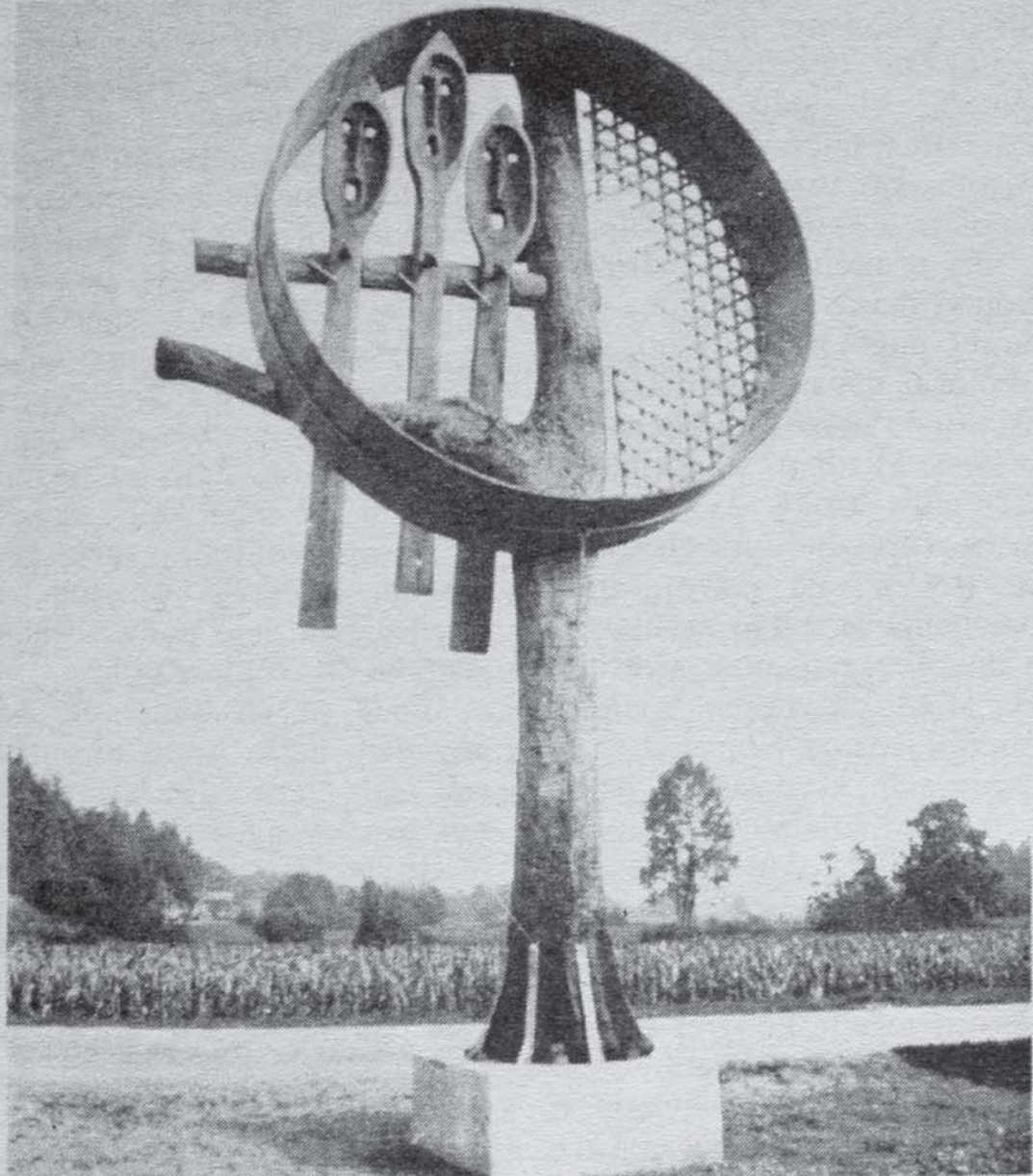
**Prvi Ribniški semènj leta
1976.**

(Fotografija Vita Oražma,
Pogled iz Ribnice, september
1976.)

Leta 1976 je bil prvi Ribniški semenj: »*Suha roba je oživila!*«. ⁶⁹

Obiskovalec si je lahko ogledal vse značilne ribniške obrti. Semenj se je obdržal vse do danes. Konec 70-ih so se v Ribnici pričela likovna srečanja – likovne kolonije, v osemdesetih so postala ta srečanja vsakoletna. V osemdesetih se je v Ribnici odvijal tudi Festival satire in humorja.

Simbol 900-letnice ob križišču ceste proti Brežam blizu Žlebiča je nastal po zamisli nekaterih članov pripravljalnega odbora in v izvedbi akademskega kiparja Staneta Jarma iz Kočevja. Spomenik, ki predstavlja drevo življenja, rast in razvoj, rešeto in vitro kot simbol domače obrti, pojoče žlice pa kulturo, bo ostal trajen pomnik naše preteklosti in visokega jubileja Ribnice.

(Rešeto. Glasilo občine Ribnica, november 1982, str. 11)

Likovne kolonije so se v Ribnici odvijale vsako leto od 1979 do 1991. V tem času so se na kolonijah v Ribnici zvrstili številni likovniki. Na sliki Rene Rusjan pri postavljanju svoje skulpture v ribniškem gradu 1989.

(Fotodokumentacija Galerije Miklova hiša.)

Ribničani so bili vedno polni smelih načrtov in želja. Ves čas pa so se zavedali, da je kultura tisto, kar ohranja identiteto kraja in povezuje ljudi. Tako v šestdesetih, ko so oblikovali ribniški festival, v sedemdesetih, ko so pričeli z organiziranjem likovnih srečanj, ali v osemdesetih, ko je kulturni razmah na Ribniškem doživel pravo renesanso, ki se je z oblikovanjem Miklove hiše prenesla še v devdeseta leta.⁷⁰

70 Sredi osemdesetih je nastal na pobudo občine projekt oživitve muzeja, katerega idejno zasnovo je pripravila projektna skupina Museum vivum. Projekt je jasno pokazal na potrebo po osredinjenem kulturnem prostoru v kraju. Snovatelji kulturne pobude so videli ta prostor v Miklovi hiši, ki pa je bila potrebna prenove. Leta 1987 je bil ustanovljen odbor za obnovo Miklove hiše. Dve leti kasneje se pričnejo gradbena dela po strogih konzervatorskih smernicah. Galerijski program se leta 1988 iz Petkove galerije v celoti prestavi v takrat zasilno prenovljeno pritličje Miklove hiše. Istočasno se pojavi problem knjižnice, ki je takrat imela svoje prostore v domu JLA. Zaradi poostre politične situacije v državi konec osemdesetih let knjižnica v takih pogojih pod nadzorom vojske ni mogla zaživeti. Tudi za knjižnico so bili predvideni prostori v Miklovi hiši. Februarja 1991 je obnovljena Miklova hiša odprta. Julija istega leta se knjižnica iz doma JLA preseli v nove prostore. V tem času se je v prostore Miklove hiše preselila tudi pisarna muzejskega kustosa. Z novo vsebino je Miklova hiša v začetku 90-ih let postala kulturno središče Ribniške doline.

*Miklova hiša je leta 1991
združila galerijo, knjižnico
in muzej. Od takrat te
institucije nosijo njeno
ime.*

*(Fotodokumentacija Muzeja
Miklova hiša. Avtor fotografije
Drago Mohar.)*

Viri in literatura

- 50 let telesne vzgoje v Ribniški dolini. Ribnica, 1956
- Anzeljc, Mirko: Inles in njegove korenine. Ribnica: Inles, 1988
- Arnšek, Rosalia Maria: Miklovi. Ribnica na Dolenjskem. Diplomsko delo. Ljubljana, 2003, str. 22
- Čeč, Dragica: »Nisem kradel, samo veje sem pobiral!«. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 2004, št. 52
- Debeljak, Janez: Dekan Skubic med Ribničani. V: Dekan in zgodovinar Anton Skubic. 1876–1940. Ribniški zbornik I.. Ribnica: Občina Ribnica, 2000
- Dekan in zgodovinar Anton Skubic. 1876–1940. Ribniški zbornik I.. Ribnica: Občina Ribnica, 2000
- Dnevnik Olge Rudež Kosler. Utrinki iz slovenske zgodovine. Rudežev zbornik I.. Ribnica: samozaložba, 2001
- Dolenjski list , 12. 8. 1976
- Dolenjski list, 7. 10. 1976
- Frelih, Marko: Poročilo o arheološkem delu na območju Ribniške občine. Logatec, 2004
- Gestrin, Ferdo: Reformacija v Ribnici in okolici. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 1982, št. 2
- Golec, Boris: Trg Mokronog od nastanka do odprave trške avtonomije. V: Trg Mokronog skozi stoletja, Mokronog: Studio 5 Mirna, 2003
- Gradišnik, Marija: Zven šolskega zvonca v Ribnici. Ribniška šola v luči kronik Ljudske šole v Ribnici v obdobju od 1890–1920. Diplomsko delo. Ljubljana, 2002
- Gradišnik, Marina: »Purjerji, rešetarji in lončarji ...« K zgodovini trga Ribnica na Kranjskem. V: Zgodovina za vse vse za zgodovino, št. 1, 2006
- Gradišnik, Marina: Osemdeseta v Ribnici. V: Rešeto. Glasilo občine Ribnica št. 3, letnik VII, 2003
- Gradišnik, Marina: Sedemdeseta v Ribnici. V: Rešeto. Glasilo občine Ribnica št. 3, letnik VII, 2003
- Gradišnik, Marina: Šestdeseta v Ribnici. V: Rešeto. Glasilo občine Ribnica št. 3, letnik VII, 2003
- Illirisches Blatt, leto 1838, nr. 39
- Jaklič, Uršula: Sezonsko delo v Nemčiji po drugi svetovni vojni. Raziskovalna naloga. Ribnica: Miklova hiša, 2006
- Kante, Viktorija: »V Ameriko!«. Izseljevanje iz ribniškega področja do druge svetovne vojne. Diplomsko delo. Ljubljana, 2002
- Košir, Matevž: Boj krvavi zoper čarovniško zalego od Heinricha Institorisa do dr. Janeza Jurija Hočevarja. V: Fran Jaklič: Zadnja na grmadi. Celje: Mohorjeva družba, 2001
- Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana, 1939
- Kranjec, Gregor: Oris gospodarstva Ribnice v drugi polovici 19. stoletja in prvi polovici 20. stoletja. Raziskovalna naloga. Ribnica: Miklova hiša, 2006.
- Kumer, Zmaga: Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini. Maribor: Obzorja, 1968
- Kūzmič, Mihael: Odras Skubičevega časa v spominih ameriškega rojaka prof. dr. Jožeta L. Miheliča. V: Dekan in zgodovinar Anton Skubic. 1876–1940. Ribniški zbornik I.. Ribnica: Občina Ribnica, 2000
- Lesar, Anton: Ribniška dolina na Kranjskem. Ljubljana, 1864
- Lesar, Renata: Družina v Ribnici 1848–1878. Diplomsko delo. Ljubljana, 1997
- Mikuž, Jure: Podobe Gallusovega časa. Ribnica: Skupščina občine Ribnica, 1991
- Mikužev zbornik. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1999
- Otorepec, Božo: Doneski k zgodovini Ribnice in okolice v srednjem veku. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, leto 1982, št. 2
- Petelin, Miloš: Od kovačije do tovarne telovadnega orodja JOR. Diplomaska naloga. Ljubljana, 2003.
- Rešeto, Glasilo občine Ribnica, november 1982
- Ribnica skozi stoletja. Ribnica: Skupščina občine Ribnica, Zagreb: Spektar, 1982
- Skubic, Anton: Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1976
- Slabe, Marjan: Arheološki kašipot v Občini Ribnica. V: Ribnica skozi stoletja. Ribnica: Skupščina občine Ribnica, Zagreb: Spektar, 1982
- Stopar, Ivan: Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Med Igom, Ribnico in Kočevjem. Ljubljana: Viharnik, 2003
- Šifrer, Mojca: Lončarstvo v Ribniški dolini. Diplomsko delo. Ribnica, 1988
- Štih, Peter / Simoniti, Vasko: Slovenska zgodovina do razsvetljenstva. Ljubljana: Korotan, v Celovcu: Mohorjeva družba, 1995
- Štuhec, Marko: Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešern. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995
- Valvasor, Janez Vajkard: Topografija sodobne vojvodine Kranjske, Bogenšperk na Kranjskem 1679/faksimilirana izdaja iz leta 1995, Založba Mladinska knjiga
- Vodopivec, Peter: Prispevek k zgodovini kočevske železnice. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, l. 1982, št. 2
- Voje, Ignacij: Slovenci pod pritiskom turškega nasilja. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996
- Vovko, Andrej: Ribniška društva do leta 1918 v luči njihovih pravil. V: KRONIKA Časopis za slovensko krajevno zgodovino, l. 1982, št. 2
- Zgonik, Nadja: Jože Petek. 1912, Ribnica - 1945, Lučka koča nad Lučami. Ribnica: Galerija Miklova hiša, 2002
- Zupančič, Bogo: Modernizem na deželi. Delo ribniškega stavbenika Alojzija Hrena. Prispevek k razumevanju stavbeništva med obema vojnoma in po drugi svetovni vojni v Ribniški dolini. Ribnica: Galerija Miklova hiša, 2004

Ostalo slikovno gradivo

- Stran 2: Izvir reke Ribnice pod Veliko goro
Avtor fotografije Tomaž Lunder. Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša.
- Stran 4: Razstava Ribnica, veličina majhnosti
Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša
- Stran 6: Gozd Velike gore
Avtor fotografije Tomaž Lunder. Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša.
- Stran 8: Življenje v bronasti dobi
Z razstave Muzeja Miklova hiša »Po arheoloških sledih«. Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša.
- Stran 12: Replika krstnega kamna
Z razstave Muzeja Miklova hiša »Ribnica, veličina majhnosti«. Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša.
- Stran 18: Lisica romarica
Mikuž, Jure: Podobe Gallusovega časa. Ribnica: Skupščina občine Ribnica, 1991
- Stran 19: Turški konjenik z ujetima kmetoma in na sulici nabodenim otrokom
Simoniti, Vasko: Turki so v deželi že. Celje: Mohorjeva družba, 1990
- Stran 20/21: »Abecedarium« Primoža Trubarja
Abecednik je izšel skupaj z Katekizmom leta 1550 z letnico 1551
- Stran 26: Čarovniška obleka
Košir, Matevž: Boj krvavi zoper čarovniško zalego od Heinricha Institorisa do dr. Janeza Jurija Hočevarja.
V: Fran Jaklič: Zadnja na grmadi. Celje: Mohorjeva družba, 2001
- Stran 28/29: Sežig na grmadi
Košir, Matevž: Boj krvavi zoper čarovniško zalego od Heinricha Institorisa do dr. Janeza Jurija Hočevarja.
V: Fran Jaklič: Zadnja na grmadi. Celje: Mohorjeva družba, 2001
- Stran 28/29: Malleus maleficarum
Košir, Matevž: Boj krvavi zoper čarovniško zalego od Heinricha Institorisa do dr. Janeza Jurija Hočevarja.
V: Fran Jaklič: Zadnja na grmadi. Celje: Mohorjeva družba, 2001
- Stran 31: Čaranje
Košir, Matevž: Boj krvavi zoper čarovniško zalego od Heinricha Institorisa do dr. Janeza Jurija Hočevarja.
V: Fran Jaklič: Zadnja na grmadi. Celje: Mohorjeva družba, 2001
- Stran 32: Ribnica v 19. stoletju
Zbirka razglednic Muzeja Miklova hiša.
- Stran 58: Zvoniki ribniške cerkve
Avtor fotografije Marko Burger. Fotografija je v zasebni lasti.
- Stran 70/71: Fotografije z razstave »Ribnica, veličina majhnosti«. Avtorja fotografij Matevž Paternoster in Marina Gradišnik. Fotodokumentacija Muzeja Miklova hiša.

Izdal in založil: Muzej Miklova hiša Ribnica

Zanj: Vesna Horžen

Avtorica kataloga in razstave: Marina Gradišnik

Oblikovanje kataloga in razstave: Mateja Goršič

Jezikovni pregled: Vesna Horžen, Anica Mohar in Metka Kljun

Priredba Bajke o nastanku Ribnice: Vesna Horžen

Tisk: Tiskarna Hren

Naklada: 1800 izvodov

Leto izdaje: september 2007

Izdajo kataloga je gmotno omogočila Občina Ribnica.

